

Van:

@dierenbescherming.nl

Verzonden: vrijdag 20 maart 2015 10:32

Aan: Griffie

Onderwerp: Nota Provinciaal Dierenwelzijnsbeleid t.b.v. nieuwe Provinciale Staten Leden

Urgentie: Hoog

Geachte fractievoorzitter,

De provinciale statenverkiezingen van 18 maart jl. zitten erop en de kiezers in uw provincie hebben zich uitgesproken over welke partijen zij graag in de provinciale staten zien. We feliciteren u van harte met uw (her)benoeming! Het is nu mede aan u, als gekozen politicus, om te bepalen wat voor de komende vier jaar de richtlijnen worden voor het beleid binnen de provincie.

De nieuwe onderhandelingen bieden kansen om ambities waar te maken. Ook politici die dierenwelzijn hoog in het vaandel hebben staan, kunnen dit nu laten zien!

De Dierenbescherming geeft u graag input mee om er tijdens de onderhandelingen en daarna voor te zorgen dat óók dieren een plek krijgen in het provinciaal beleid. Hiertoe heeft de Dierenbescherming een nieuwe 'Nota aanbevelingen provinciaal dierenwelzijnsbeleid' opgesteld, die u als bijlage bij deze brief vindt. In deze nota treft u in totaal 20 aanbevelingen om dierenwelzijn binnen de provincie te bevorderen of te verbeteren.

Mocht één van uw fractiegenoten het onderwerp Dierenwelzijn in het kader van de portefeuillevverdeling in dossier krijgen, dan verzoeken wij u deze brief aan hem of haar door te geleiden.

Hieronder zetten wij kort op een rijtje wat voor dieren en hun welzijn belangrijk is:

1. De provincie heeft een visie op dierenwelzijn en brengt een portefeuille 'dierenwelzijn' onder bij een gedeputeerde.
2. De Provincie staat uitbreiding en vestiging van veehouderijen alleen toe wanneer wordt voldaan aan bovenwettelijke dierenwelzijnsriteria. Megastallen en stallen met meerdere bouwlagen worden niet toegestaan en bouwblokken zijn maximaal 1,5 hectare groot.
3. Grondgebondenheid van melkveebedrijven wordt door de provincie zo gedefinieerd dat weidegang verplicht is voor al het vee, gedurende minimaal 120 dagen per jaar en 6 uur per dag. Melkveebedrijven mogen alleen verbouwen of uitbreiden als ze hun koeien weiden.
4. De provincie stimuleert dat veehouderijbedrijven zich openstellen voor publiek middels open dagen, zichtstallen, webcams e.d.
5. De provincie geeft in haar eigen dierlijke consumptie het goede voorbeeld door te kiezen voor biologische of vegetarische producten. Ze vraagt bedrijven en instellingen die provinciale steun krijgen hetzelfde te doen.
6. Plezierjacht (benuttingsjacht) wordt door de provincie niet toegestaan. In geval van schade of overlast door in het wild levende dieren, worden diervriendelijkere, niet dodelijke, preventieve oplossingen gekozen.
7. De provincie maakt het hele jaar door gebruik van opvanggebieden voor ganzen. Ganzen worden op diervriendelijkere wijze dan met ondersteunend afschot verjaagd van gebieden waar ze niet welkom zijn.
8. Dierenbeschermingsorganisaties maken deel uit van de faunabeheereenheid en de provincie stelt een klankbordgroep in waar ook dierenbeschermingsorganisaties zitting in hebben.
9. Met uitheemse dieren wordt net zo zorgvuldig (diervriendelijk) omgegaan als met inheemse dieren.

10. Vanuit de algemene zorgplicht besteedt de provincie aandacht aan preventie van aanrijdingen met wild, verbinden van natuurgebieden en noodhulp voor in het wild levende dieren.

We hopen dat u tijdens de onderhandelingen de dieren niet uit het oog verliest en verstandige keuzes maakt, die óók hen ten goede komen.

Voor meer informatie over dierenwelzijn binnen de provincie kunt u terecht bij ondergetekende. Laten we samen zorgen voor een provincie waarin mens en dier in harmonie met elkaar samenleven en ook rekening wordt gehouden met de kwetsbaarder onder ons.

Met vriendelijke groet,
Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren

Kees van Zandvliet
Regiomanager Midden Nederland

AANBEVELINGEN PROVINCIAAL DIERENWELZIJSBELEID

Aanbevelingen provinciaal dierenwelzijnsbeleid

Versie 2015

Niets uit deze publicatie mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren.

Colofon

Opgesteld door Maite van Gerwen, Léon Ripmeester, Femmie Smit en Bert van den Berg.

Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren

Postbus 85980

2508 CR Den Haag

www.dierenbescherming.nl

Voorwoord

De Dierenbescherming komt op voor de belangen van alle dieren. Dit doen we onder andere door het dierenwelzijnsbeleid op diverse niveaus te beïnvloeden. We richten onze inspanningen niet alleen op de Europese en nationale overheden, maar ook op gemeenten en provincies. Over deze laatste doelgroep gaat het in deze nota.

Dierenwelzijn is een thema dat veel mensen aanspreekt. Dat merken wij als Dierenbescherming dagelijks. Mensen willen iets doen voor dieren, bijvoorbeeld omdat zij in hun omgeving in aanraking komen met dierenleed. Zwerfdieren, verkeersslachtoffers, dieren in de veehouderij, jacht; het zijn allemaal onderwerpen die de burger raken. Het is dan ook belangrijk dat provincies een structureel dierenwelzijnsbeleid voeren. Tal van besluiten en handelingen van de provincie hebben immers, direct of indirect, invloed op het welzijn van dieren. Tevens vragen veel dierenwelzijnsproblemen juist om een lokale of regionale aanpak.

Sinds de laatste versie van deze nota Aanbevelingen Provinciaal Dierenwelzijnsbeleid (2005) is er veel veranderd en is relevante wet- en regelgeving gewijzigd en/of tot stand gekomen. Daarom komen wij nu met deze herziene editie, waarvan ik hoop dat hij provincies, politici en dierenbeschermers wederom inspireert om gezamenlijk een optimale bescherming van dieren te bewerkstelligen.

Bij deze nota bieden we u tevens ondersteuning aan van de Dierenbescherming. Hebt u vragen, neem dan gerust contact op met het Verenigingsbureau in Den Haag of met een regiokantoor van de Dierenbescherming bij u in de provincie.

Frank Dales
Algemeen directeur

1	Inleiding	6
1.1	Doel	6
1.2	Gebruik van deze nota	6
1.3	Wat is dierenwelzijn?	7
1.4	Intrinsieke waarde	8
2	Relevante wetgeving	9
2.1	Wet dieren	9
2.2	Flora- en faunawet	9
2.3	De Natuurbeschermingswet	11
2.4	Wet natuurbescherming	11
2.5	Omgevingswet	11
3	Veehouderij	12
3.1	Kengetallen	13
3.2	Wetgeving	16
3.3	Visie Dierenbescherming	16
	3.3.1 Schaalvergroting	17
	3.3.2 Dierenwelzijn	17
	3.3.3 Weidegang	19
3.4	Rol van de provincie	20
4	In het wild levende dieren	23
4.1	Kerngetallen	23
4.2	Wetgeving	24
	4.2.1 Bescherming en verboden handelingen	25
	4.2.2 Beschermd leefomgeving	26
	4.2.3 Afwijken van bescherming en verboden handelingen	26
	4.2.4 Benuttingsjacht	27
	4.2.5 Beheer en schadebestrijding	27
	4.2.6 Systematiek van het faunabeheer in de provincie	29
	4.2.7 Verwilderde katten	30
	4.2.8 Handhaving	31
	4.2.9 Dieren(nood)hulp	31
	4.2.10 Ruimtelijke ingrepen	33
4.3	Visie Dierenbescherming	34
	4.3.1 Jacht, schadebestrijding en beheer	34
	4.3.2 Verwilderde katten	36
	4.3.3 Handhaving	37

4.3.4	Dieren(nood)hulp	37
4.3.5	Ruimtelijke ingrepen	38
4.4	Rol van de provincie	38
4.4.1	Jacht, schadebestrijding en beheer	38
4.4.2	Ontheffingen, vrijstellingen en aanwijzingen voor het faunabeheer	40
4.4.3	Verwilderde katten	42
4.4.4	Handhaving	42
4.4.5	Noodhulp in het wild levende dieren	42
4.4.6	Ruimtelijke ingrepen	43
5	Ganzen	44
5.1	Kerngetallen	45
5.2	Visie Dierenbescherming	46
5.2.1	Argumenten voor afschot weerlegd	48
5.2.2	Doden geen duurzame oplossing	49
5.3	Rol van de provincie	50
5.3.1	Verbeteren van het aansturingssysteem van faunabeheer	50
5.3.2	Instellen van ganzengebieden en niet-ganzengebieden	51
5.3.3	Maatregelen in niet-ganzengebieden	52
6	Overzicht aanbevelingen	55
6.1	Algemeen	55
6.2	Veehouderij	55
6.3	In het wild levende dieren	55
6.4	Ganzen	56

1 Inleiding

1.1 Doel

Nederland wordt niet alleen bewoond door mensen. Er leven ook miljoenen herten, ganzen, kippen, varkens, runderen en vele andere dieren. Tegenover al deze dieren hebben wij als mens verplichtingen. Zo hebben we een zorgplicht en mogen we niet zomaar alles doen met dieren. Deze zorgplicht weegt het zwaarst wanneer het gaat om gehouden dieren, omdat deze dieren in hoge mate afhankelijk zijn van de mens.

De Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren (hierna: de Dierenbescherming) is de grootste organisatie in Nederland die opkomt voor de belangen van dieren. Dit doet zij onder andere door het dierenwelzijnsbeleid te beïnvloeden, zodat een diervriendelijker samenleving gerealiseerd kan worden. Deze beïnvloeding is gericht op verschillende doelgroepen in de Nederlandse maatschappij, zoals de individuele consument, het bedrijfsleven en de overheid. Voor wat betreft de overheid is deze inspanning gericht op zowel de Rijksoverheid, gemeenten, waterschappen als de provincies.

In deze nota wordt een uitwerking gegeven van het beleid en de visie van de Dierenbescherming ten aanzien van de provinciale overheden. Ook op provinciaal niveau vinden namelijk belangrijke beleidskeuzes plaats die directe en indirecte gevolgen hebben voor dieren. Veel besluiten en handelingen van de provincie zijn van invloed op het welzijn van met name in het wild levende dieren en dieren in de veehouderij. Om die reden is het van belang dat de provincie in haar beleid aandacht besteedt aan dierenwelzijn en een diervriendelijk beleid opstelt, bij voorkeur in de vorm van een nota of visie dierenwelzijn. Deze nota met aanbevelingen voor provinciaal dierenwelzijnsbeleid kan daarbij helpen.

Naast een nota dierenwelzijn, pleit de Dierenbescherming voor een gedeputeerde met 'dierenwelzijn' in zijn of haar portefeuille, die verantwoordelijk is voor het dierenbeleid en dierenwelzijn binnen de provincie. Logischerwijs past hier ook een ambtenaar met dierenwelzijn in de portefeuille bij.

Aanbeveling 1: de provincie stelt diervriendelijk beleid op en legt dit vast in een nota dierenwelzijn.

Aanbeveling 2: de provincie brengt een portefeuille 'dierenwelzijn' onder bij een gedeputeerde, die verantwoordelijk is voor dierenbeleid en dierenwelzijn waarborgt.

1.2 Gebruik van deze nota

In deze nota wordt beschreven welke aspecten van provinciaal beleid relevant zijn met betrekking tot dierenwelzijn. Hieraan worden telkens aanbevelingen gekoppeld. Achtergrondinformatie wordt gegeven voor zover relevant, omdat vooral getracht is de nota praktisch toepasbaar en zo duidelijk mogelijk te maken. Dit geldt ook voor de juridische kaders die geschetst worden.

Na de inleiding wordt in hoofdstuk 2 ingegaan op relevante wet- en regelgeving met betrekking tot veehouderij- en faunabeleid en de provinciale bevoegdheden daarin. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 in meer detail ingegaan op beleid ten aanzien van de veehouderij en in hoofdstuk 4 op faunabeleid (jacht, beheer en schadebestrijding). In hoofdstuk 5 wordt specifiek aandacht geschonken aan de ganzenproblematiek, waar we in Nederland de laatste jaren veel mee te maken hebben en waarvoor de bevoegdheden grotendeels bij de provincies liggen.

In het laatste hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van alle aanbevelingen voor provinciaal dierenwelzijnsbeleid.

Deze nota met aanbevelingen probeert inzicht te geven in de provinciale bevoegdheden op het gebied van in het wild levende dieren en dieren in de veehouderij en de visie van de Dierenbescherming daarop. Het is dan ook in de eerste plaats een informatieve nota, die door medewerkers van de Dierenbescherming gebruikt kan worden voor het benaderen van provincies en provincies kan helpen diervriendelijker beleid te maken.

1.3 Wat is dierenwelzijn?

Er bestaan verschillende definities van dierenwelzijn. Sommige redeneren vanuit de gezondheid, andere vanuit de emotie van een dier. Soms wordt goed welzijn gezien als de afwezigheid van negatieve emoties en soms komt daar de aanwezigheid van positieve emoties bij.

De Dierenbescherming hanteert de volgende definitie voor dierenwelzijn: *'de kwaliteit van het leven zoals die door het dier zelf ervaren wordt'*¹. Dit betekent dat we uitgaan van de eigen ervaringen van het dier, zijn gezondheid en het kunnen uiten van soortspecifiek gedrag. Een dier verkeert in een staat van welzijn wanneer het in staat is zich actief aan de levensomstandigheden aan te passen en daarmee een toestand kan bereiken die het als positief ervaart. Wanneer het dier dit niet kan, komt het welzijn in het geding en kan sprake zijn van onwelzijn. Op dit moment kan bijvoorbeeld stereotype gedrag² tot uiting komen.

Het uitgangspunt van de Dierenbescherming in de omgang met dieren is dat we voorkomen dat het welzijn van het dier wordt aangetast. Dit kan door rekening te houden met de belangen en behoeften van het dier. Ieder dier dat door een mens wordt gehouden, moet op zijn minst gevrijwaard zijn en blijven van negatieve gevolgen voor het welzijn. Daarnaast moet het dier de ruimte hebben om positieve ervaringen te beleven. Deze randvoorwaarden aan het houden van dieren verwoorden we met behulp van de zogeheten vijf vrijheden.^{3,4}

---

¹ Bracke, M.B.M., Spruijt, B.M. and Metz, J.H.M. (1999) Overall welfare assessment reviewed. Part 1: Is it possible? *Netherlands Journal of Agricultural Science* 47: 279-291

² Stereotype gedrag wordt gedefinieerd als gedrag of een gedragspatroon dat vaak herhaald worden en geen duidelijke betekenis of functie heeft, bijvoorbeeld 'ijsberen'.

³ Brambell Committee (1965) Report of the technical committee to enquire into the welfare of animals kept under intensive livestock husbandry systems. The Brambell Report, HMSO London, ISBN 0 10 850286 4

⁴ Farm Animal Welfare Council, www.fawc.org.uk

We doelen daarbij op de onderstaande vijf punten.

Een dier heeft het recht om:

1. vrij te zijn van honger, dorst en onjuiste voeding;
door directe toegang tot vers water en goed voedsel om gezond te blijven.
2. vrij te zijn van thermaal en fysiek ongerief;
door het hebben van een geschikte huisvesting, inclusief een comfortabele rust- en schuilplaats.
3. vrij te zijn van pijn, verwondingen en ziekten;
door deze te voorkomen of snel te diagnosticeren en te behandelen.
4. vrij te zijn van angst en chronische stress⁵;
door omstandigheden die angst en stress veroorzaken te vermijden.
5. vrij te zijn om zijn natuurlijke, soorteigen gedragspatronen uit te oefenen;
door te zorgen voor voldoende bewegingsruimte, geschikte voorzieningen en groepsamenstelling.

In het wild levende dieren

In het geval van gehouden dieren draagt de mens actief zorg voor het welzijn van dieren en zijn de vijf vrijheden het uitgangspunt voor het houden van dieren. De verantwoordelijkheid van mensen voor dieren verandert wanneer het in het wild levende dieren betreft. Wij kunnen voor deze dieren nooit garanderen dat zij te allen tijde vrij zijn van honger, dorst, ziekte en stress. Zo zullen wilde prooidieren altijd enige mate van stress ervaren wanneer ze achterna gezeten worden door roofdieren en zullen in de winter dieren dood gaan door honger en kou. Voor dieren die in de vrije natuur leven, bestaat de verantwoordelijkheid van de mens vooral uit de zorg voor instandhouding van het gebied als leefomgeving en het nalaten van handelingen die het leefgebied of individuele dieren nadelig beïnvloeden. De zorgplicht is hier dan ook vaak eerder een 'afblijfplicht'. Daarnaast hebben we de verantwoordelijkheid hulp te bieden wanneer we een wild dier in nood aantreffen. Hulp kan in dit geval ook doden (uit het lijden verlossen) betekenen.

1.4 Intrinsieke waarde

Als fundamenteel startpunt voor haar denken over dieren, gaat de Dierenbescherming uit van de erkenning van de intrinsieke waarde van het individuele dier⁶. Dit betekent dat wij ieder dier zien als een individueel wezen met een eigen leven, ervaringen en gevoelens. Het dier heeft een eigen waarde en eigen belangen, los van de (nuts)waarde en functie die het voor de mens heeft⁷. Erkenning van de intrinsieke waarde is het uitgangspunt voor zowel gehouden als in het wild levende dieren.

---

⁵ Chronische stress ontstaat wanneer het dier gedurende langere tijd wordt blootgesteld aan omstandigheden die het niet kan voorspellen en/of beïnvloeden en de omgeving niet voldoet aan de (gedrags)behoeften van het dier. Door chronische stress worden stresshormonen in het lichaam aangemaakt die op langere termijn invloed hebben op de gezondheid (weerstand tegen ziekten) en de psychische gesteldheid van het dier.

⁶ De manier waarop de Dierenbescherming dieren beschermt, onderscheidt zich van organisaties die diersoorten beschermen, zoals natuurbeschermingsorganisaties. De Dierenbescherming zet zich in voor de bescherming van ieder individueel dier en probeert de omstandigheden waarin het dier leeft te optimaliseren op basis van de specifieke belangen en behoeften, waaronder contact met soortgenoten.

⁷ Ook bij de Rijksoverheid is de erkenning van de intrinsieke waarde het uitgangspunt van het beleid. Het begrip is opgenomen in de Wet dieren, de Flora- en faunawet en de Wet op de dierproeven. Bij de invulling en uitvoering van deze wetten wordt echter geen specifieke invulling gegeven aan de erkenning van de intrinsieke waarde.

2 Relevante wetgeving

2.1 Wet dieren

Op 1 januari 2013 is de Wet dieren in werking getreden. Het is een kaderwet, wat betekent dat deze zelf een beperkt aantal regels stelt en daarnaast de mogelijkheid biedt om allerlei deelonderwerpen (bijvoorbeeld regels ten aanzien van houden en doden van dieren) te regelen via Algemene Maatregelen van Bestuur (AMvB's) en ministeriële regelingen. De Wet dieren is de belangrijkste wet met betrekking tot gehouden dieren (onder ander landbouwhuisdieren en gezelschapsdieren) en bundelt alle regels ten aanzien van deze dieren in één wet. De volgende bestaande wetten gaan op in de Wet dieren en komen fasegewijs (deels) te vervallen:

- Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (Gwwd)
- Diergeneesmiddelenwet
- Wet op de dierenbescherming (inclusief Waak- en heemhondenbesluit)
- Wet op de uitoefening van de diergeneeskunde 1990
- Kaderwet diervoeders
- Landbouwkwaliteitswet

De belangrijkste regels op het gebied van dierenwelzijn zijn opgenomen in twee AMvB's, die op 1 juli 2014 in werking zijn getreden. Het betreft het Besluit houders van dieren en het Besluit diergeneeskundigen. In het Besluit houders van dieren zijn algemene regels opgenomen voor het houden en het doden van dieren. Ook bevat het besluit aanvullende regels over dierenmishandeling en specifieke regels voor het houden van landbouwhuisdieren (runderen, varkens, kippen). In het Besluit diergeneeskundigen zijn onder andere regels opgenomen over lichamelijke ingrepen, zoals couperen van staarten en kappen van snavels, die zijn toegestaan.

De in het kader van de Wet dieren gestelde regels over dierenmishandeling zijn expliciet van toepassing verklaard op in het wild levende dieren. Uit het wild afkomstige dieren die zich 'in de beschikkingsmacht' van de mens bevinden, zoals gevangen vis of dieren die vervoerd of opgevangen worden in het kader van dierennoodhulp, vallen ook onder de Wet dieren. Dat is bijvoorbeeld relevant met oog op diergeneeskundige hulp die aan deze laatste categorie dieren wordt verleend.

2.2 Flora- en faunawet

De Flora- en faunawet, die in 1998 door het parlement is aangenomen, is op 1 april 2002 in werking getreden. De wet verving de Vogelwet 1936, de Jachtwet, de Wet bedreigde uitheemse dier- en plantensoorten, de Nuttige dierenwet 1914 en het op soortenbescherming gerichte deel van de Natuurbeschermingswet.

De Flora- en faunawet is, evenals de Wet dieren, een kaderwet. Een belangrijk deel van de nadere uitwerkingen is geregeld in AMvB's, ministeriële regelingen en provinciale regelingen. De wet geeft ook aan voor welke zaken de minister of staatssecretaris van Economische Zaken verantwoordelijk is en voor welke zaken het college van Gedeputeerde Staten (GS). De provincie heeft een taak bij de uitvoering van de Flora- en faunawet en de beschermingsmaatregelen.

Het doel van de Flora- en faunawet is het in stand houden van plant- en diersoorten die in het wild voorkomen. De wet geldt voor zowel inheemse (van nature in Nederland voorkomende) als uitheemse (van nature niet in Nederland voorkomende) soorten. Daarnaast heeft de wet als doel om niet alleen de zeldzame soorten, maar alle in het wild levende dieren en planten zo veel mogelijk met rust te laten. De Flora- en faunawet gaat naast soortenbescherming uit van de erkenning van de intrinsieke waarde van dieren en planten. Dat wil zeggen dat dieren en planten op zichzelf waardevol zijn, ongeacht hun betekenis of nutswaarde voor mensen. Ook is er een zorgplicht opgenomen. Deze houdt in dat een ieder voldoende zorg in acht dient te nemen voor de in het wild levende dieren en hun directe leefomgeving. Handelingen met nadelige gevolgen moeten achterwege worden gelaten of, voor zover mogelijk, worden voorkomen, beperkt of ongedaan worden gemaakt. Indien dieren moeten worden bestreden, mag hun welzijn niet onnodig worden aangetast en mogen ze niet onnodig lijden. Via de wet zijn middelen aangewezen voor het vangen en doden van dieren. En veel dieren mogen alleen bestreden worden als de provincie of het ministerie van Economische Zaken daarvoor een ontheffing van een verbodsbepaling heeft afgegeven of hiervoor een generieke aanwijzing of een vrijstelling heeft gegeven. De precieze regels voor het bestrijden van dieren verschillen per diersoort en/of situatie.

Beschermde plant- en diersoorten

De Flora- en faunawet wijst aan welke categorieën diersoorten als 'beschermde' worden aangemerkt (artikel 4 van de wet). Om welke soorten het precies gaat, is vastgelegd bij AMvB. Daarnaast kunnen uitheemse dier- en plantensoorten als beschermd worden aangemerkt op grond van artikel 5 van de wet^{8,9}. In 'rode lijsten'¹⁰ zijn diersoorten opgenomen die van nature in ons land voorkomen en met uitsterven worden bedreigd of speciaal gevaar lopen. Opname op deze 'rode lijsten' heeft vooral een belangrijke signaalfunctie; in strikt juridische zin heeft zo'n vermelding niet direct gevolgen.

Algemene verbodsbepalingen

De belangrijkste artikelen voor de bescherming van individuen van beschermde dier- en plantensoorten zijn de bepalingen die specifieke handelingen verbieden, die een nadelig effect hebben op deze soorten en hierdoor direct het voortbestaan van individuele of groepen beschermde planten en dieren aantasten of bedreigen. Zo verbiedt artikel 8 het plukken van beschermde inheemse plantensoorten, artikel 9 het doden, verwonden en vangen van beschermde inheemse dieren, artikel 10 het opzettelijk verontrusten van beschermde inheemse dieren, artikel 11 het beschadigen of verstoren van nesten, hollen en dergelijke en artikel 12 het zoeken en rapen van eieren van beschermde inheemse dieren. Daarnaast bevat de Flora- en faunawet verbodsbepalingen voor het bezit, de handel en het vervoer van beschermde dieren (artikel 14).

Bescherming van leefgebieden

Bij het beschermen van leefgebieden gaat het in de Flora- en faunawet om kleine gebieden, zoals een grot of een fort waar vleermuizen voorkomen, een plek in het bos waar veel orchideeën staan of een stadsmuur met muurhagedissen of muurplanten. De provincie kan zo'n gebied aanwijzen als beschermd leefgebied, waardoor bepaalde handelingen, zoals bouwwerkzaamheden, verboden kunnen worden.

---

⁸ Besluit van 28 november 2000, houdende aanwijzing van dier- en plantensoorten ingevolge de Flora- en faunawet

⁹ Regeling aanwijzing dier- en plantensoorten Flora- en faunawet

¹⁰ Besluit van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 4 november 2004, nr. TRCJZ/2004/5727, houdende vaststelling van Rode lijsten flora en fauna.

2.3 De Natuurbeschermingswet

De Flora- en faunawet focust voornamelijk op de bescherming van soorten en de directe leefomgeving van deze soorten. Om grotere gebieden te beschermen, is er aparte wetgeving. De Natuurbeschermingswet 1998¹¹ die in 2005 in werking is getreden, is hier verreweg het belangrijkste van. Binnen deze wet wordt onderscheid gemaakt tussen drie typen gebieden, namelijk: beschermde natuurmonumenten, gebieden die zijn aangewezen voor de uitvoer van verdragen of andere internationale verplichtingen en Natura 2000-gebieden.

De beschermde natuurmonumenten zijn bijzonder waardevolle en kwetsbare natuurgebieden, die extra bescherming behoeven. Wanneer deze gebieden zich binnen de gemeente bevinden, moet de gemeente eerst bij de provincie een vergunning aanvragen als zij activiteiten, zoals bouw- of sloopwerkzaamheden, wil laten plaatsvinden in of om het gebied.

Natura2000, een initiatief van de Europese Unie, is een samenhangend netwerk van beschermde natuurgebieden¹² met als doel de gevarieerde en rijke natuur in Europa te behouden. Binnen Natura-2000 vallen alle gebieden die zijn beschermd op grond van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn. Deze zijn ook opgenomen in de Natuurbeschermingswet.

Vergunningen voor ingrepen in de natuur worden alleen door de provincie afgegeven als vast is komen te staan dat de activiteit geen aantasting van natuurlijke kenmerken van het gebied tot gevolg heeft op basis van de habitattoets en er geen externe werking is naar beschermde gebieden in de omgeving.

2.4 Wet natuurbescherming

De hiervoor beschreven Flora- en faunawet en de Natuurbeschermingswet zullen naar verwachting in de loop van 2016 opgaan in de nieuwe Wet natuurbescherming, samen met de hier minder relevante Boswet. Deze wet beoogt wetgeving met betrekking tot natuurbescherming te harmoniseren, te bundelen en te vereenvoudigen. Daarnaast worden meer verantwoordelijkheden op het gebied van natuurbescherming en -beheer neergelegd bij de provincies. Ook worden de regels over jacht, beheer en schadebestrijding herijkt. De overheid streeft verder naar minder regeldruk en is voornemens zo veel mogelijk te decentraliseren naar de provincies, in het kader van een kleinere Rijksoverheid.

2.5 Omgevingswet

De Omgevingswet is een wetsvoorstel dat de bestaande regels over het omgevingsrecht herzielt, waaronder de huidige Wet ruimtelijke ordening (Wro). Het gaat bijvoorbeeld om regels over de inrichting van het landschap, de natuur, ruimtelijke planvorming en te maken afwegingen en vergunningverlening hieromtrent. De wet is dus ook relevant voor de bevoegdheden van provincies wanneer het gaat om vestiging of uitbreiding van veehouderij. Vergunningen van provincies en gemeenten zullen na inwerkingtreding worden afgegeven op basis van deze wet.

Met de Omgevingswet wil het kabinet het omgevingsrecht makkelijker en overzichtelijker maken. In de wet zullen (nu en in de toekomst) tientallen wetten en honderden regelingen opgaan. Inwerkingtreding van de Omgevingswet is niet eerder voorzien dan 1 januari 2018.

Hoogstwaarschijnlijk zal ook de nieuwe Wet Natuurbescherming op enig moment worden geïntegreerd in de Omgevingswet.

¹¹ Wet van 25 mei 1998, houdende nieuwe regelen ter bescherming van natuur en landschap.

¹² Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna.

3 Veehouderij

Nederland is een klein land waarin veel mensen en dieren leven. Er leven bijna net zo veel varkens als mensen en bijna zes keer zo veel kippen als mensen. Jaarlijks worden er meer dan 450 miljoen dieren gehouden voor productiedoeleinden, vissen in de aquacultuur niet meegerekend.

Ruim 95 procent van de productiedieren leeft in de intensieve veehouderij. Deze bedrijfstak is erop gericht om zo veel mogelijk te produceren voor een zo laag mogelijke kostprijs. Dit uitgangspunt brengt risico's met zich mee voor het dierenwelzijn. De dieren worden veelal klinisch, zeer dicht op elkaar gehouden in een kale ruimte zonder afleiding en met beperkt daglicht. De gezondheids- en gedragsproblemen die hierdoor ontstaan, worden gemaskeerd door onder andere antibiotica en het toepassen van lichamelijke ingrepen, zoals onthoornen, couperen van staarten en verwijderen van snavelpunten. Het is daarom niet vreemd dat er steeds meer stemmen opgaan om beperkende maatregelen te nemen ten aanzien van de vestiging en uitbreiding van dergelijke bedrijven. Beperkende maatregelen worden over het algemeen om milieutechnische redenen genomen, maar kunnen ook het dierenwelzijn ten goede komen.

Al sinds vele jaren is er in Nederland sprake van een toenemende schaalvergroting en intensivering in de veehouderij en neemt het aantal megastallen, waarin honderden en bij pluimvee duizenden dieren dicht op elkaar worden gehouden, toe. Deze intensivering brengt problemen met zich mee op het gebied van milieu, volksgezondheid en dierenwelzijn. Doorgaan met concurreren op kostprijs is een neerwaartse spiraal die uiteindelijk alleen verliezers kent; de boer met zijn familiebedrijf wordt vervangen door fabrieksarbeiders en het dier wordt steeds meer een productiemiddel en een ding.

Sinds de Q-koorts crisis, waarbij honderden mensen ziek werden en negen mensen zijn overleden door de bacterie *Coxiella burnetii*, uitgescheiden door geiten en schapen, zijn er plannen om ook volksgezondheid mee te wegen bij het al dan niet verlenen van een omgevingsvergunning aan een veehouderijbedrijf. Zo wordt gedacht over het stellen van een minimum afstand tussen een veehouderijbedrijf en de bebouwde kom van een dorp of stad.

De Dierenbescherming probeert beleidsmakers, boeren, consumenten en retailers te bewegen diervriendelijker te handelen. Dit doet zij onder andere door te lobbyen voor een diervriendelijker beleid,

het aanspreken van en overleg met het bedrijfsleven om diervriendelijker te produceren en het voeren van een eigen keurmerk, het Beter Leven keurmerk¹³.

3.1 Kengetallen

In Nederland leven op elk moment bijna 120 miljoen dieren in de vee-industrie. Jaarlijks worden er in totaal 450 miljoen dieren gehouden voor productie. In deze aantallen zijn vissen in de aquacultuur nog niet meegerekend. De grootste aantallen dieren vinden we in de kippen- en varkenshouderij. In tabel 1 is te zien hoeveel dieren er in 2013 per diergroep op elk willekeurig moment van het jaar gemiddeld werden gehouden. Veruit de meeste dieren bevinden zich in de provincie Noord-Brabant, ruim 30 miljoen. Daarnaast zien we veel dieren in Gelderland en Limburg (figuur 1).

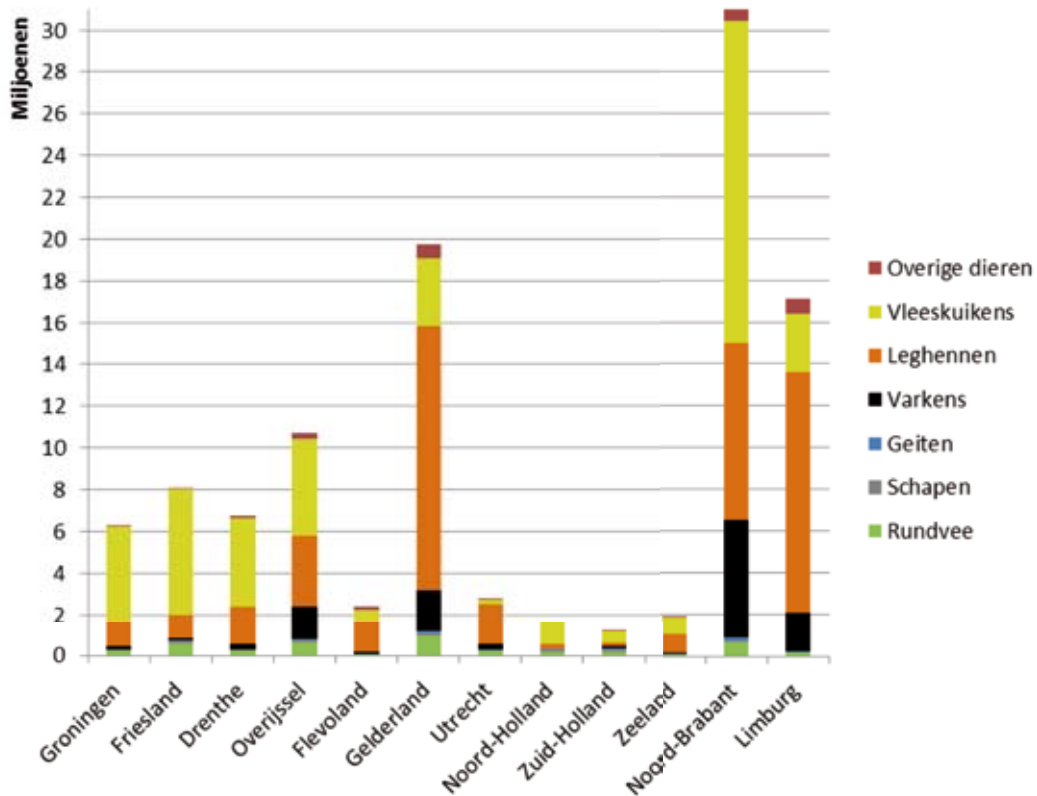
Het grote aantal dieren per jaar van 450 miljoen wordt o.a. verklaard doordat in een jaar ruim zes rondes vleeskuikens en ruim twee rondes varkens worden gehouden.

	Aantal bedrijven	Aantal dieren	Gemiddeld aantal dieren per bedrijf
Runderen	30.243	3.999.221	132
Vleeskuikens	564	44.242.044	78.443
Leghennen	1.219	44.815.842	36.764
Varkens	5.528	12.212.303	2.209
Schape	12.344	1.033.556	84
Geiten	3.459	412.545	119
Overig pluimvee*	121	10.370.110	14.121
Konijnen	68	311.017	4.574
Pelsdieren	157	1.031.163	6.568

Tabel 1: Aantallen dieren op een willekeurig moment in het jaar. Cijfers 2013, Bron: CBS. *Eenden, kalkoenen, ouderdieren en overig pluimvee.

¹³ Zie voor meer informatie over het Beter Leven keurmerk www.beterleven.dierenbescherming.nl

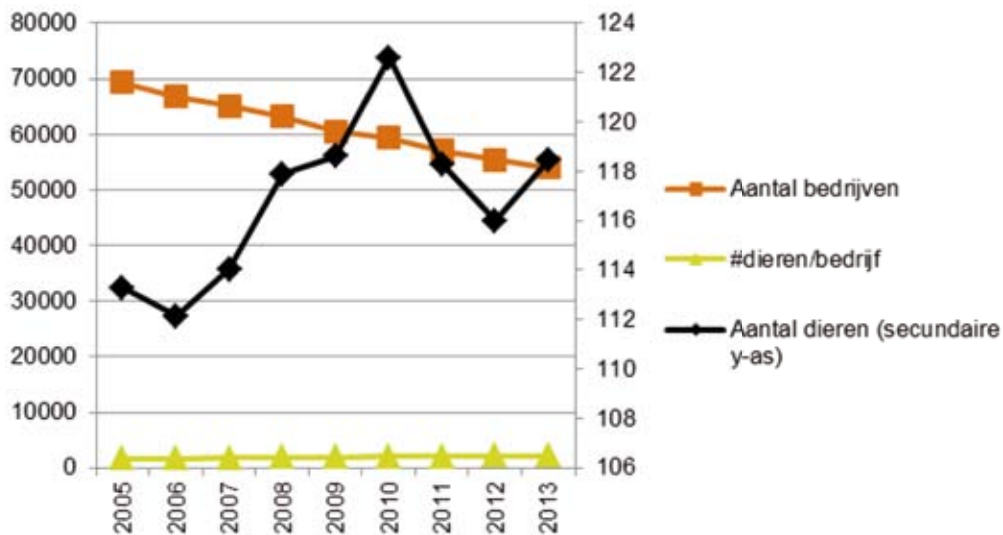

Figuur 1: overzicht van het aantal dieren in de veehouderij per provincie. Overige dieren zijn kalkoenen, slachteenden, overig pluimvee (waaronder ouderdieren), konijnen en pelsdieren. Bron: CBS, 2013.

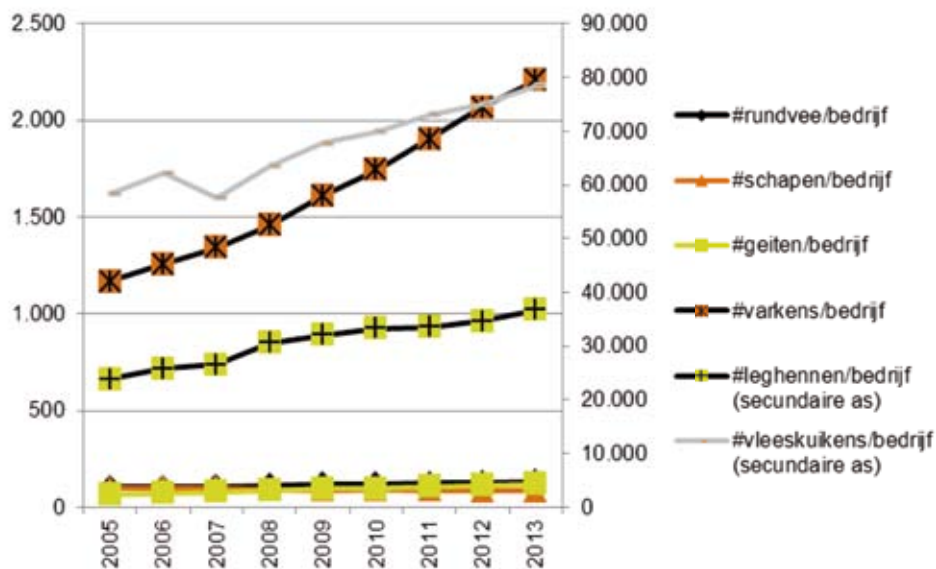
Intensivering en schaalvergroting

Sinds de Tweede Wereldoorlog is het aantal dieren in de veehouderij in Nederland toegenomen en is de veehouderij steeds intensiever geworden. Ook de laatste jaren zien we een stijgende trend in het aantal dieren per bedrijf. En hoewel het aantal bedrijven afneemt, is er netto sprake van een toename in aantallen dieren. Figuur 2 geeft de ontwikkeling van het totaal aantal dieren, bedrijven en aantal dieren per bedrijf weer in de afgelopen negen jaar. Per diergroep (rundvee, kippen, varkens etc.) is een vergelijkbare ontwikkeling zichtbaar. De grootste stijging in het aantal dieren per bedrijf is zichtbaar in de leghennen-, vleeskuikens- en varkenshouderij, oftewel de intensieve veehouderij (zie figuur 3). In de varkenshouderij is sprake van een verdubbeling van het aantal dieren per bedrijf in de afgelopen negen jaar.

Figuur 2: Verloop van het aantal dieren, bedrijven en dieren per bedrijf tussen 2005 en 2013 in Nederland. Bron: CBS. De secundaire y-as geeft het aantal dieren in miljoenen weer.

Figuur 3: Verloop van het aantal dieren per bedrijf in Nederland tussen 2005 en 2013. Cijfers afkomstig van het CBS. De secundaire y-as geeft het aantal vleeskuikens en leghennen per bedrijf weer.

3.2 Wetgeving

Regels over productiedieren zijn voor een groot deel afkomstig van de Europese Unie. In Nederland zijn deze regels met name vastgelegd in de Wet dieren en de daaronder hangende AMvB's, namelijk het Besluit houders van dieren en het Besluit diergeneeskundigen. In het Besluit houders van dieren zijn algemene regels opgenomen voor het houden van dieren, specifieke regels voor bepaalde diersoorten (kalveren, varkens, kippen) en regels over het doden van dieren. In het Besluit diergeneeskundigen zijn onder andere regels opgenomen over lichamelijke ingrepen die zijn toegestaan. De regels in het kader van de Wet dieren hebben inmiddels grotendeels de regels die eerder waren gesteld op grond van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren vervangen.

3.3 Visie Dierenbescherming

In de vee-industrie draait alles om zo goedkoop en snel mogelijk produceren. Dieren worden gehouden in krappe hokken en kooien, vaak zonder comfortabele rustplaats en afleidingsmateriaal. Dit heeft stress, verveling, onderlinge wrijving en veel ziekten tot gevolg. Om te voorkomen dat de dieren elkaar verwonden, worden er lichamelijke ingrepen gedaan, zoals het kappen van snavels en het weghalen van hoorns. Dieren worden dus aangepast aan de leefomstandigheden, in plaats van andersom.

Bij de huisvesting en verzorging zouden het natuurlijke gedrag en de behoeften van dieren centraal moeten staan. Zo behoren varkens onder meer voldoende ruimte te krijgen om aparte plekken te kunnen gebruiken om te rusten, te exploiteren en te mesten. En kippen hebben onder andere strooisel nodig waarin ze kunnen stofbadend en foerageren, en nesten om hun eieren in te leggen.

De fokkerij is in de vee-industrie met name gericht op het verhogen van productie. Dieren worden veelal doorgefokt op productietekens, zoals veel vlees of melk. De 'plofkip' (het gangbare vleeskuiken) is hiervan het meest schrijnende voorbeeld. Ze groeit in nauwelijks zes weken van een klein kuiken naar een grote kip van twee kilo. Haar skelet en organen kunnen die snelle groei nauwelijks bijhouden, met als gevolg dat ze vaak moeilijk loopt of zelfs niet meer op de poten kan staan. Ook hartstoomissen en letterlijk doodgroeien komen regelmatig voor. Een ander voorbeeld is het dikbilrund (onder andere Verbeterd Roodbont en Belgisch Blauw). Door de bouw (gericht op zoveel mogelijk vlees op de billen), kunnen de kalfjes vaak alleen met een keizersnede ter wereld komen.

Veel dieren worden niet op één plek geboren, vetgemest of gemolken en geslacht, maar in Europa van bedrijf naar bedrijf vervoerd, vaak over lange afstanden en onder dieronvriendelijke omstandigheden. Zo worden kalveren van Ierland tot Letland naar Nederland gehaald om ze hier vet te mesten en te slachten. En lammeren en schapen uit Nederland gaan op transport naar Zuid-Europa om daar gemest en geslacht te worden. Het vervoer leidt tot stress, uitputting, uitdroging, verwonding, ziekte en zelfs sterfte. Transport zorgt ook voor een verhoogd risico op verspreiding van besmettelijke dierziekten zoals mond-en-klauwzeer en varkenspest.

De Dierenbescherming wil dat dieren niet langer worden gezien als productiemiddel. Er moet in de intensieve veehouderij letterlijk en figuurlijk meer ruimte komen voor dierenwelzijn. Zo dienen huisvesting en verzorging gebaseerd te zijn op diergericht ontwerpen, door de belangrijkste behoeften van het dier als uitgangspunt te nemen.

Het alsmaar 'kiloknallen' met vlees moet afgelopen zijn. Veehouders verdienen daardoor zó weinig dat ze ook nauwelijks geld hebben om het welzijn van hun dieren te verbeteren. Om hier een handje bij te

helpen, introduceerde de Dierenbescherming in 2007 het Beter Leven keurmerk. In dit sterrensysteem geldt: hoe meer bovenwettelijke maatregelen op het gebied van dierenwelzijn, hoe meer sterren er aan het product worden toegekend. Veehouders kunnen zo stapsgewijs aan verhoging van het welzijn van hun dieren werken en consumenten kunnen makkelijker diervriendelijker keuzes maken. Voor meer informatie zie <http://beterleven.dierenbescherming.nl>.

3.3.1 Schaalvergroting

De Dierenbescherming kan zich niet vinden in een beleid dat is gericht op het toestaan en stimuleren van alsmaar verdere groei en wil meer ruimte voor dierenwelzijn. De veehouderij zal zich daartoe moeten richten op het creëren van producten met meerwaarde, waaronder een hoger dierenwelzijn. Niet meer en groter, maar minder en beter moet het uitgangspunt zijn. Dit dient uiteindelijk ook te resulteren in een beter verdienmodel voor de veehouderij. Provincies stellen tegenwoordig al een maximum bouwblkgrootte in. Om te komen tot een veehouderij met meerwaarde, is het echter nodig dat er ook grenzen worden gesteld aan het aantal dieren dat op één locatie of in één stal mag worden gehouden. Overheden zouden megastallen¹⁴ niet moeten toestaan. Ook stallen met meerdere bouwlagen zouden verboden moeten worden.

3.3.2 Dierenwelzijn

Dierenwelzijn heeft de afgelopen jaren steeds meer aandacht gekregen. Mensen kijken kritischer naar de herkomst van hun voedsel en verwachten dat dieren gehouden voor dierlijke productie een acceptabel leven hebben gehad. Ook de provincie heeft een taak in het bevorderen van een beter welzijn in de veehouderij, bijvoorbeeld via het plattelandsbeleid en via de provinciale Omgevingsvisie en de provinciale Verordening Ruimte.

Uit een analyse van de Omgevingsvisies en verordeningen van de twaalf provincies kan echter worden geconcludeerd dat het de provincies ontbreekt aan een visie over dierenwelzijn in de (intensieve) veehouderij. Nergens in de beleidsstukken wordt een analyse gegeven van de dierenwelzijnsproblematiek in de veehouderij. Nergens staat:

- a. wat onder dierenwelzijn wordt verstaan;
- b. welke dierenwelzijnsproblemen er momenteel in de diverse veehouderijsectoren spelen;
- c. wat in het kader van het provinciaal beleid kan worden gedaan om te helpen een dierenwelzijnsprobleem op te lossen en wat dit voor het gemeentelijk ruimtelijk beleid en het verlenen van omgevingsvergunningen door de gemeente betekent.

¹⁴ Onder een megastal wordt verstaan (definitie van Alterra 2007): een stal vanaf 7.500 vleesvarkens, 1.200 fokvarkens, 120.000 leghennen, 220.000 vleeskuikens, 250 melkkoeien of 2.500 vleeskalveren.

Suggesties voor het uitwerken van een dierenwelzijnsvisie

Om provincies te helpen met het opstellen van een dierenwelzijnsvisie, heeft de Dierenbescherming een aantal suggesties opgesteld. Deze zijn hieronder weergegeven.

a. Wat wordt onder dierenwelzijn verstaan?

In de wetenschap wordt tegenwoordig voor dierenwelzijn meestal de volgende definitie gehanteerd: 'de kwaliteit van leven, zoals die door het dier zelf wordt ervaren' (zie paragraaf 1.3). Deze definitie wordt ook door de Dierenbescherming gehanteerd. Een dier tracht door fysiologische aanpassingen en gedrag verschillen in werkelijke en gewenste toestand binnen zekere grenzen te houden (bijv. bij ziekte steekt een dier zijn energie vooral in herstel, als een dier honger heeft, wil het eten, etc.). Als het niet lukt om binnen deze grenzen te blijven, ontstaat er stress, die op den duur chronisch wordt. Dit kan resulteren in afwijkend gedrag en gezondheidsproblemen en beïnvloedt het welzijn in negatieve zin.

Dierenwelzijn kan gemeten worden door te kijken naar onder andere gedrag en gezondheid. In het Welfare Quality®¹⁵ project heeft een netwerk van Europese wetenschappers voor de belangrijkste, in de veehouderij gehouden dieren welzijnsmonitoren ontwikkeld waarbij het welzijn zoveel mogelijk aan het dier zelf wordt afgemeten en anders van omgevingsfactoren wordt afgeleid.

b. Welke dierenwelzijnsproblemen spelen er in de veehouderij?

Om beleid te ontwikkelen moet je weten welke problemen/uitdagingen er spelen. Het Europees wetenschappelijk panel inzake diergezondheid en dierenwelzijn van de Europese Voedselautoriteit brengt voor verschillende diergroepen uit de veehouderij rapporten over de stand van de wetenschappelijke kennis van het welzijn uit, trekt conclusies en doet aanbevelingen om waar nodig het welzijn te verbeteren. Er zijn o.a. rapporten¹⁶ over het welzijn van vleeskalveren (1997, 2004 en 2012), vleesrunderen (2001 en 2012), legkippen (1996, 2005), vleeskippen (2000, 2010, 2012), varkens (1997, 2004, 2005, 2007) en melkkoeien (2009).

Een beknopter overzicht van de welzijnsproblemen die in de verschillende veehouderijtakken spelen, is te vinden in een tweetal rapporten^{17,18} van Wageningen Universiteit en Research gemaakt op verzoek van de Nederlandse overheid. In deze rapporten zijn de dierenwelzijnsproblemen geïnventariseerd en geprioriteerd op grond van een expertview van dierwetenschappers. Voor de belangrijkste items worden oplossingsrichtingen aangegeven.

c. Wat kan in het kader van de Omgevingsvisie en de verordening ruimte gedaan worden aan verbeteren van het dierenwelzijn?

Op grond van een inventarisatie van dierenwelzijnsproblemen en oplossingsrichtingen kan de provincie vervolgens aangeven welke dierenwelzijnsdoelen zij voor de verschillende veehouderijtakken stelt. Dit kan vervolgens in de tijd uitgezet worden om te bepalen wanneer welk doel gerealiseerd moet zijn. Bij die planning dient o.a. rekening te worden gehouden met zaken als terugverdiertijden, afschrijvingstermijnen, marktontwikkelingen en provinciale steun in het kader van het plattelandsbeleid.

---

¹⁵ www.welfarequality.net

¹⁶ Kijk voor een overzicht van alle rapport op: www.efsa.europa.eu/en/ahaw/ahawscdocs.htm

¹⁷ Leenstra, F.R., e.a., "Ongerief bij rundvee, varkens, pluimvee, nertsen en paarden", WUR rapport 71, oktober 2007.

¹⁸ Leenstra, F.R., e.a., "Ongerief bij konijnen, kalkoenen, eenden, schapen en geiten", WUR rapport 160, april 2009.

Tot slot kan aan het verkrijgen van een omgevingsvergunning de voorwaarde gesteld worden dat de veehouder in een bedrijfsplan aan moet geven welke stappen gezet worden om aan de gestelde dierenwelzijnsdoelen te voldoen.

3.3.3 Weidegang

De meeste provincies maken in hun beleid onderscheid tussen grondgebonden en niet-grondgebonden landbouw. Per provincie verschilt de definitie van grondgebondenheid, maar geen enkele provincie koppelt dit aan weidegang. Dit laat de mogelijkheid open dat een melkveehouder in het weideseizoen zijn koeien niet weidt, maar zelf het gras maait en in de stal aan zijn koeien voert. Dit is een slechte zaak. Weidegang is van belang voor het welzijn van koeien en hun kalveren. Op de weide hebben ze meer bewegingsruimte, klauw- en uierontstekingen komen minder voor, ze kunnen elkaar beter ontwijken in het

kader van de onderlinge rangorde, makkelijker gaan liggen en staan en in verschillende houdingen liggen. Bovendien zijn frisse lucht en zonlicht goed voor de gezondheid.

De Dierenbescherming is ook vanuit ethisch oogpunt van mening dat dieren het recht hebben om naar buiten te gaan als hun conditie en het weer dit toelaten. Helaas is dat recht in de intensieve veehouderijsectoren grotendeels verloren gegaan. De Dierenbescherming streeft het ideaal na dat de dieren in die sectoren weer naar buiten mogen. De meeste melkkoeien krijgen nog wel weidegang, maar op plaatsen waar ze niet meer buiten komen moet het weiden van de koeien weer worden hersteld.

Naast argumenten ten aanzien van het dierenwelzijn, zijn er maatschappelijke argumenten die pleiten voor weidegang. Koeien in de wei horen bij het Nederlandse landschap en weidegang is een must voor het behoud van het maatschappelijk draagvlak van de melkveehouderij. Vanuit de Stichting Weidegang, een initiatief van de zuivelsector in samenwerking met de Dierenbescherming, kunnen melkveehouders een advies op maat krijgen voor het inpassen van weidegang in hun bedrijfsvoering en worden allerlei projecten opgezet om melkveehouders bij beweiding te ondersteunen.

Aanbeveling 3: grondgebondenheid van melkveebedrijven wordt door de provincie zo gedefinieerd dat weidegang verplicht is voor al het vee, gedurende minimaal 120 dagen per jaar en zes uur per dag. Melkveebedrijven mogen alleen verbouwen of uitbreiden als ze hun koeien weiden.

Afschaffing melkquotum

Het is een veel voorkomende en ernstige misvatting dat de melkveehouderij op de voorgenomen opheffing van de melkquotering per 1 april 2015 zou moeten reageren door verdere schaalvergroting en intensivering toe te passen. Melkveehouders die veel meer koeien gaan houden, maar niet meer land voor gras en ander veevoer pachten, krijgen naast schommelende melkopbrengstprijzen ook te maken met sterk wisselende prijzen voor aanschaf van veevoer en oplopende kosten van mestafvoer. Dit leidt tot de drang om zoveel mogelijk melk tegen zo laag mogelijke kosten te produceren. Dat wordt een *race*

to the bottom waarbij in bezuinigingsrondes en verdere rationalisering van de bedrijfsvoering op dierenwelzijn steeds verder beknipt zal gaan worden. In het uiterste geval leidt dit er toe dat de melkveehouderij de intensieve veehouderij achterna gaat en tot een net zo omstreden vee-industrie verwordt als bijvoorbeeld de gangbare intensieve pluimvee-, varkens- en kalverhouderij.

3.4 Rol van de provincie

In de ambitie en rol van de provincies ten aanzien van land- en tuinbouw ligt de nadruk nog te eenzijdig op economie. Een economisch gezien succesvolle veehouderij die ten koste gaat van milieu, dierenwelzijn, volksgezondheid en ruimtelijke kwaliteit kan niet de bedoeling zijn. Deze ondervindt dan ook veel maatschappelijke weerstand en krijgt geen *licence to produce* van de samenleving. Het is bij uitstek de overheid, als hoeder van het algemeen belang, die alle aspecten op een evenwichtige wijze moet wegen. De ambitie van de provincie moet dan ook niet zijn om een economisch gezonde land- en tuinbouw te bevorderen, maar een duurzame land- en tuinbouw, waarbij economisch gezond zijn één van de onderdelen van duurzaamheid is, nevenschikkend aan andere duurzaamheidsdoelen, zoals een schoon milieu, een hoog dierenwelzijn en een mooi landschap.

Een provincie kan in haar omgevingsvisie en in verordening ruimte kaders voor het ruimtelijke ordeningsbeleid weergeven. Gemeenten moeten hiermee rekening houden in hun structuur- en bestemmingsplannen. Een gemeentelijk bestemmingsplan geeft uiteindelijk aan wat er in een bepaald gebied ruimtelijk mag gebeuren en is dus ook bepalend voor het wel of niet mogen oprichten en uitbreiden van veehouderijen.

In de afgelopen jaren zijn door verschillende provincies vele tientallen gebieden genomineerd als LOG (Landbouw ontwikkelingsgebied), waar de vee-industrie de ruimte krijgt om zich te ontwikkelen. Andere gebieden zijn juist aangewezen als extensiveringsgebied, waar de vee-industrie weggesaneerd moet worden, of verwevingsgebieden, waar natuur en recreatie met veehouderij verweven mag worden. Door protesten van bewoners en verzet van gemeenten is het ontwikkelen van LOG's op veel plaatsen mislukt en komen genoemde provincies terug op dit beleid. Naar aanleiding van de groeiende protesten tegen de vee-industrie zijn diverse provincies bezig de nieuwvestiging en uitbreiding van veehouderijbedrijven in hun omgevingsvisie en hun verordening ruimte aan banden te leggen.

In een omgevingsvisie kan de provincie haar visie geven op de verschillende aspecten van de veehouderij, waaronder ook dierenwelzijn en schaalgrootte. Vrijwel alle provincies hebben in hun omgevingsvisie een maximum bouwblok grootte opgenomen die varieert tussen 1 en 4 hectare. Overschrijding hiervan mag in sommige provincies alleen wanneer wordt voldaan aan bovenwettelijke eisen. Door een aantal provincies wordt uitbreiding of nieuwvestiging überhaupt alleen nog toegestaan als bedrijven voldoen aan bovenwettelijke eisen op het gebied van milieu en dierenwelzijn.

Op 21 januari 2014 heeft de Raad van State als hoogste bestuursrechter helaas uitgesproken dat de gemeente Reusel-de Mierden (NB) in haar bestemmingsplan geen dierenwelzijneisen mag stellen omdat die niet ruimtelijk relevant zijn.

Provincies en gemeenten met veel vee-industrie binnen hun grenzen worstelen al jaren met de stankoverlast, de risico's voor de volksgezondheid en de aantasting van het dierenwelzijn door deze industrie. Via hun ruimtelijke ordenings- en bouwbeleid proberen ze hier sinds kort wat aan te doen.

Per provincie pakt dit beleid tot nu toe heel verschillend uit.

Zo wil Groningen middels het z.g. 'Groninger Verdienmodel' melkveestallen met een bouwoppervlak tot wel 4 hectare toestaan onder aanvullende voorwaarden, maar helaas zonder verplichte weidegang van de koeien.

Gelderland wil geen uitbreiding meer van de vee-industrie; er mag alleen nieuw bij komen als er oud verdwijnt. En Gelderse gemeenten mogen van de provincie aanvullende bouwvoorwaarden stellen. Noord-Holland staat in het noordelijkste deel megastallen tot wel 2,5 hectare toe zonder aanvullende voorwaarden, terwijl Zuid-Holland juist nieuwvestiging van vee-industrie wil verbieden en uitbreiding van bestaande vee-industrie alleen onder aanvullende voorwaarden wil toestaan. Het verst gaat tot nu toe de provincie Noord-Brabant, waar dan ook meer varkens dan mensen wonen en de problemen het grootst zijn. Op de speciaal ontworpen 'Brabantse Zorgvuldigheidsindex Veehouderij' (BZV) moeten Brabantse boeren milieu-, volksgezondheids-, dierenwelzijns- en landschapspunten scoren alvorens ze een bouwvergunning voor een veestal kunnen krijgen.

De gerechtelijke uitspraak van de Raad van State dreigt een streep te zetten door alle initiatieven om bovenwettelijke duurzaamheidsvoorwaarden bij de bouw van veestallen te stellen.

Nu was staatssecretaris Mansfeld van Infrastructuur en Milieu al bezig met een Algemene Maatregel van Bestuur op basis van de Crisis- en herstelwet om provincies en gemeenten meer bevoegdheden te geven om de problemen in de vee-industrie aan te pakken. Dit voorstel, dat nog maar net in procedure is gebracht, wordt nu zeer urgent.

Overigens zijn zaken als het voorschrijven van een minimum oppervlak per dier, het verbieden van het stapelen van dieren in etagegestallen en het voorschrijven dat melkkoeien weidegang krijgen volgens de Dierenbescherming ruimtelijk erg relevant. In afwachting van een AMvB die provincies en gemeenten nog meer bevoegdheden geeft, kunnen ruimtelijk gerelateerde zaken prima in het beleid opgenomen worden. En anders zou de provincie, in afwachting van de AMvB, een bouwstop voor de vee-industrie moeten afkondigen, om zo ongewenste ontwikkelingen tegen te gaan.

Aanbeveling 4: de provincie staat uitbreiding en vestiging van veehouderijen alleen toe wanneer wordt voldaan aan bovenwettelijke dierenwelzijnscriteria. Veehouders toetsen hun (ver)bouwplannen aan de methodiek van diergericht ontwerpen. Megastallen en stallen met meerdere bouwlagen worden niet toegestaan en bouwblokken zijn maximaal 1,5 hectare groot.

Stilzitters aanpakken

Het provinciaal omgevingsbeleid moet door gemeenten weer in hun ruimtelijke ordeningsbeleid worden vertaald en geldt als toetsingsonderdeel bij het verlenen van omgevingsvergunningen aan veehouderijbedrijven. Die veehouderijbedrijven hoeven pas aan het laatst vastgestelde omgevingsbeleid te voldoen als ze een omgevingsvergunning toegekend willen krijgen. Zolang ze een dergelijke vergunning niet aanvragen, worden ze niet getoetst aan het omgevingsbeleid en ook niet gemaand om hieraan te voldoen. Het kan enkele tot tientallen jaren duren voor een veehouderijbedrijf voor een verbouwing of nieuwbouw een omgevingsvergunning aanvraagt. Al die tijd heeft het omgevingsbeleid geen invloed op een dergelijk 'stilzittend' bedrijf. Zo kunnen nog lange tijd vele veehouderijbedrijven qua duurzaamheid steeds verder achterop lopen. Dat is uit oogpunt van verduurzaming niet gewenst en het is ook niet eerlijk naar de bedrijven die zich wel verduurzamen.

Het gekke is dat van bedrijven in andere bedrijfstakken verlangd kan worden dat ze een zogenaamde revisievergunning aanvragen, maar de veehouderij is van deze mogelijkheid uitgezonderd. Dit is uit oogpunt van duurzaamheid en dierenwelzijn niet aanvaardbaar. Daarom is het zaak dat er een

wetswijziging komt om dit wel mogelijk te maken, of dat provincies andere wegen ontwikkelen om dit te bewerkstelligen.

Om te voorkomen dat bedrijven tientallen jaren in ontwikkeling stilstaan en al die tijd niet aan het omgevingsbeleid getoetst worden, dient er een Periodieke Keuring Veehouderij in de omgevingsvisie op te worden genomen en in de verordening ruimte juridisch vast te worden gelegd. Veehouderijbedrijven dienen minstens eens in de tien jaar een nieuwe omgevingsvergunning aan te vragen. Zo kan er, net als bij de APK voor auto's, voor gezorgd worden dat veehouderijbedrijven qua duurzaamheid bij de tijd blijven.

Het contact tussen boer en burger bevorderen

Doordat steeds minder mensen in de veehouderij werken en het meeste vee in dichte stallen wordt gehouden, zijn boer en burger steeds meer van elkaar vervreemd geraakt. Boeren kijken vooral of hun dieren wel eten en gezond zijn zodat ze productief zijn, maar weten niet of nauwelijks wat de burgers vinden van de wijze waarop zij hun dieren houden. En burgers hebben omgekeerd vaak geen of nauwelijks een idee waar veehouders mee bezig zijn. Als ze dan een keer in een stal mogen kijken, vragen ze zich ernstig af of de dieren het daar wel naar hun zin hebben. Kortom, men kent elkaar niet en er is weinig nodig om boeren en burgers vol onbegrip tegenover elkaar te laten staan. Het is dan ook van het grootste belang dat boeren en burgers weer meer met elkaar in contact komen en elkaar beter leren kennen. Op die manier ontstaat er wederzijds begrip en kunnen ze beter rekening met elkaars opvattingen houden. De provincie kan dit bevorderen.

Sommige provincies en gemeenten verlangen dat een boer met zijn burens in een straal van 500 meter in gesprek gaat voordat hij een omgevingsvergunning aanvraagt. En enkele provincies stimuleren veehouders om hun bedrijven open te stellen voor publiek.

Aanbeveling 5: de provincie stimuleert dat veehouderijbedrijven zich openstellen voor publiek middels open dagen, zichtstallen, webcams e.d.

Als provincie het goede voorbeeld geven

De provincie kan zelf ook direct bijdragen aan het verbeteren van dierenwelzijn in de veehouderij en het goede voorbeeld geven door in haar eigen dierlijke consumptie te kiezen voor biologische of vegetarische producten. Ze kan bedrijven die provinciale steun krijgen vragen hetzelfde te doen.

Om de consument duidelijk te maken hoe de veehouderij eruit ziet en de gelegenheid te geven om inzicht te krijgen in diervriendelijker vormen van produceren, kan de provincie bedrijven stimuleren om zich open te stellen voor publiek, bijvoorbeeld middels open dagen, zichtstallen en webcams.

Aanbeveling 6: de provincie geeft in haar eigen dierlijke consumptie het goede voorbeeld door te kiezen voor biologische of vegetarische producten. Ze vraagt bedrijven en instellingen die provinciale steun krijgen hetzelfde te doen.

4 In het wild levende dieren

In Nederland leven heel veel soorten dieren in het wild. Sommige soorten hebben het zwaar, maar zijn door beschermende maatregelen weer in opkomst. Denk daarbij aan de das, de bever en de otter. Andere soorten hebben zich inmiddels zo goed aangepast aan het leven in een dichtbevolkt land als het onze, dat ze in conflict komen met mensen. Aanrijdingen, gewasschade en graverijen in waterkeringen zijn de meest voorkomende issues. Voorbeelden van dieren die voor conflictsituaties kunnen zorgen, zijn ganzen, reeën, wilde zwijnen en muskusratten. Daarnaast is er een categorie dieren die mogelijk een bedreiging vormt voor minder voorkomende diersoorten. Vossen en kraaien halen bijvoorbeeld nesten van weidevogels leeg. Ook in steden leven veel dieren. Dat geldt voor uitheemse diersoorten, zoals de halsbandparkiet, maar ook voor tal van inheemse diersoorten. Regelmatig kom je egels, padden, kikkers, mezen, merels en andere vogels tegen. Naast de landdieren heeft een waterrijk land als Nederland uiteraard ook veel waterdieren die in het wild leven. Snoeken, meervallen, baars en paling zijn voorbeelden van vissen die in Nederland voorkomen.

De bescherming van zowel inheemse als uitheemse planten- en diersoorten en regels met betrekking tot jacht, beheer en schadebestrijding zijn vastgelegd in de Flora- en faunawet. In deze wet zijn de voormalige Jacht- en Vogelwet opgenomen, alsmede de paragrafen over soortenbescherming uit de Natuurbeschermingswet. Ook zijn er verplichtingen op grond van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn in opgenomen. De Flora- en faunawet is op 1 april 2002 in werking getreden.

Regels met betrekking tot visserij zijn vastgelegd in de Visserijwet. Een aantal zeldzame vissoorten valt echter onder de Flora- en faunawet. Op deze soorten mag niet worden gevestigd.

In de wetgeving met betrekking tot in het wild levende dieren wordt onderscheid gemaakt tussen jacht enerzijds en beheer en schadebestrijding anderzijds. Om die reden is in dit hoofdstuk ook voor dit onderscheid gekozen. In hoofdstuk 4 bespreken we, zover bekend, de kerngetallen, wetgeving, visie van de Dierenbescherming en de rol van de provincie met betrekking tot jacht, schadebestrijding en beheer, handhaving, dieren(nood)hulp, de problematiek rondom verwilderde katten en ruimtelijke ingrepen. In hoofdstuk 5 wordt specifieke aandacht geschonken aan de ganzenproblematiek en worden diervriendelijke alternatieven voor het doden van deze (en eventueel ook toepasbaar op andere) dieren beschreven.

4.1 Kerngetallen

In het kader van de jacht worden zo'n 1 miljoen dieren per jaar gedood en ten behoeve van schadebestrijding en beheer van dieren zo'n 0,7 miljoen dieren worden doodgeschoten. Dat laatste gebeurt met hoefdieren zoals wilde zwijnen, reeën en edelherten om verkeersveiligheid te verhogen en gewasschade te beperken. Ganzen en andere vogels worden geschoten en vergast om gewasschade

en gevaar voor vliegveiligheid tegen te gaan. Jagers schieten vossen, kraaien, kauwen en verwilderde katten om te voorkomen dat zij 'belangrijkere' diersoorten zoals weidevogels opeten. Geschat wordt dat nog eens 3,4 miljoen dieren sterven via gif, klemmen, gas of verdrinking. Zo'n 35.000 tot 125.000 stadsduiven worden per jaar vergast. Nog eens 96.825 muskusratten worden onder water gedood met een klem of in verdrinkingsval, omdat wordt gedacht dat dit de enige manier is om waterkeringen te beschermen tegen de graverij van deze dieren. Muizen en ratten worden vergiftigd, vergast, geëlektrocuteerd of gedood via een slag in nek via een klem of handmatig om gevaar voor voedselveiligheid en volksgezondheid te verlagen. Mollen worden met klemmen gedood om het gazon mooi te houden.

Het is moeilijk om harde cijfers op tafel te leggen ten aanzien van stroperij, illegale handel in wilde dieren en vergiftiging. In ongeveer 0,3 procent van de gevallen komen dieren in de opvang terecht vanwege illegale praktijken, zoals het uitzetten van klemmen en neerleggen van vergif. Dit komt neer op zo'n 140 dieren per jaar. Maar het is duidelijk dat dit slechts het topje van de ijsberg is. Stroperij op vissen komt zeer regelmatig voor, en beroepsvissers in Friesland zeggen zelfs dagelijks te maken te hebben met stroperij¹⁹. Naast het illegaal vangen en doden van dieren, komt het ook regelmatig voor dat dieren worden gevangen uit het wild in Nederland en vervolgens illegaal worden gehouden als dier. Dit betreft meestal inheemse vogels. De Landelijke Inspectie Dierenbescherming (LID) komt jaarlijks illegaal gehouden vogels tegen in haar werk. Meestal gaat dat om zo'n dertig dieren. Ook hiervan kan gezegd worden dat dit een fractie is van de werkelijk illegaal gehouden dieren.

De hengelsport is een vorm van jacht waarbij de vissen in 98 procent van de gevallen door de visser terug worden geplaatst in hun natuurlijke omgeving. En ook al zijn de intenties van de hengelsporter goed; literatuuronderzoek toont aan dat zo'n 10 procent van de teruggeplaatste vissen het niet overleeft. Geschat wordt dat hengelsporters in Nederland per jaar zo'n 29,8 miljoen vissen vangen, wat betekent dat zo'n drie miljoen vissen sterven ten gevolge van deze sport. In de visserij overlijden zo'n vier miljard vissen ten behoeve van consumptie. De wijze waarop deze dieren gevangen en gedood worden is niet gericht op het minimaliseren van dierenleed. Zo worden de vissen bijvoorbeeld onbedwelmd gedood of geslacht.

Naast de directe bedreigingen door jacht, schadebestrijding en beheer en illegale praktijken, komen ook veel dieren in nood door indirecte bedreigingen. Verkeer, windmolens, gebouwen, ver- en nieuwbouw, aanleg nieuwe infrastructuren; het zijn allemaal voorbeelden van indirecte bedreigingen. De dierenambulances van de Dierenbescherming rijden jaarlijks 47.200 keer uit voor dieren in het wild die in nood zijn. Provinciale en Rijksoverheidswegen zorgen jaarlijks voor zo'n 1,4 miljoen dodelijke slachtoffers, waaronder 6.000 reeën. Geschat wordt dat windturbines nog eens 55.000 slachtoffers opleveren.

4.2 Wetgeving

Meerdere wetten zijn van invloed op het welzijn van in het wild levende dieren (zie hoofdstuk 2). De meest relevante wet die het individuele dier beïnvloedt, is de Flora- en faunawet. Deze lichten wij hieronder verder toe.

---

¹⁹ <http://www.combinatievanberoepsvissers.nl/algemeen/friese-binnenvissers-slaan-alarm-over-overlast-stroperij.html>

Het doel van de Flora- en faunawet is de bescherming van inheemse en uitheemse in het wild levende dieren. Deze doelstelling behelst niet alleen de instandhouding van soorten, maar ook het principe dat alle in het wild levende planten en dieren met rust worden gelaten. In de wet wordt verder uitgegaan van de erkenning van de intrinsieke waarde van dieren. Dit uitgangspunt komt, naast de verboden in de wet, tot uiting op de zogeheten 'rode lijsten', waarop dier- en plantensoorten staan, waar de Nederlandse overheid een bijzondere zorgplicht voor heeft. Deze lijsten zijn mede internationaal en Europees bepaald.

De bescherming van de dieren vindt in de Flora- en faunawet plaats via twee lijnen:

- een verbodstelsel dat handelingen verbiedt waarmee beschermde dieren worden verontrust, verjaagd, gevangen en gedood;
- de zorgplicht voor iedere burger en de overheid om voldoende zorg in acht te nemen voor in het wild levende dieren en hun directe leefomgeving. Handelingen die schadelijk kunnen zijn voor dier- en plantensoorten zijn in principe niet toegestaan en moeten zo veel mogelijk worden voorkomen. Indien de handelingen toch plaatsvinden of al hebben plaatsgevonden, moeten de gevolgen worden beperkt of ongedaan worden gemaakt.

Intrinsieke waarde

Intrinsieke waarde wil zeggen dat dieren op zichzelf waardevol zijn en daarmee onvervangbaar, ongeacht hun betekenis (nutswaarde) voor mensen. Dit uitgangspunt dwingt terughoudendheid af ten opzichte van handelingen die op enigerlei wijze schade kunnen toebrengen. Op dit beschermingsregime kunnen uitzonderingen worden gemaakt op basis van het zogeheten 'nee, tenzij'-beginsel in de wet. Dit betekent dat in principe alle schadelijke handelingen verboden zijn, tenzij hier gegronde redenen voor zijn. Zwaarwegende belangen om hiervan af te wijken, zijn bijvoorbeeld belangrijke landbouwschade, gevaar voor openbare veiligheid en volksgezondheid. Als er een zwaarwegend belang is en er zijn geen andere oplossingen, dan kan de afweging worden gemaakt om toe te staan dat dieren verjaagd of gedood worden. Volgens de toelichting bij de wet is met het doden van dieren echter wel uiterste terughoudendheid geboden. Bepalend voor de afweging is de mate van schade en de mate waarin preventieve en alternatieve methoden om schade te beperken effectief zijn.

Vanuit deze erkenning van de intrinsieke waarde is ook de aangehaalde zorgplichtbepaling opgenomen in de wet (artikel 2). Deze fungeert als een 'vangnet' bij de hiervoor beschreven verbodssystematiek.

4.2.1 Bescherming en verboden handelingen

Binnen de Flora- en faunawet worden de volgende categorieën dieren aangemerkt als beschermd:

- alle zoogdieren die van nature in Nederland voorkomen, met uitzondering van de bruine rat, zwarte rat en huismuis;
- alle soorten vogels die van nature op het Europese grondgebied van de lidstaten van de Europese Unie in het wild voorkomen;
- alle amfibieën en reptielen die van nature in Nederland in het wild voorkomen;
- alle van nature in Nederland voorkomende vissen, met uitzondering van de soorten waarop de Visserijwet 1963 van toepassing is.

In een AMvB en een ministeriële regeling die onder de Flora- en faunawet vallen, is vastgelegd welke soorten precies tot voorgaande categorieën worden gerekend.

Daarnaast zijn in diezelfde regelgeving nog (enkele) diersoorten als beschermd aangewezen die niet in een van deze categorieën vallen, oftewel uitheems zijn.

De volgende handelingen zijn in principe verboden:

- het doden, verwonden, vangen, bemachtigen of met het oog daarop opsporen van dieren behorende tot een beschermde inheemse soort;
- het opzettelijk verontrusten van dieren behorende tot een beschermde inheemse soort;
- het rapen, uit het nest nemen, beschadigen of vernielen van eieren van dieren behorende tot een beschermde inheemse soort;
- het vernielen, uithalen, wegnemen of verstoren van nesten, hollen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren behorende tot een beschermde inheemse soort.

4.2.2 Beschermde leefomgeving

Naast het direct beschermen van dieren maakt de Flora- en faunawet het mogelijk dat kleine leefgebieden en objecten door de provincie worden aangewezen als beschermde leefomgeving. Dit gebeurt als de locaties van groot belang zijn voor het voortbestaan van diersoorten. Hierbij valt te denken aan een fort of bunker waarin vleermuizen overwinteren of aan een dassenburcht. De aanwijzing maakt het mogelijk om bepaalde handelingen te verbieden of strenge voorwaarden te stellen aan handelingen die de kwaliteit van de beschermde leefomgeving kunnen aantasten.

Het instellen van een beschermde leefomgeving is in de praktijk zelden of nooit toegepast. Dit komt deels omdat bekende verblijfplaatsen al beschermd zijn op basis van artikel 11 van de Flora- en faunawet. De maatregel zou wel kunnen werken voor diersoorten waarvan de exacte verblijfplaats slecht is aan te tonen, zoals de overwinteringsplek van ringslangen.

Nesten van broedende vogels zijn ook beschermd en voor een aantal vogelsoorten die elk jaar gebruik maken van hetzelfde nest, zijn de nesten het hele jaar door beschermd. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de ooievaar, slechtvalk en oehoe. De complete lijst is te vinden via de website van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland²⁰.

4.2.3 Afwijken van bescherming en verboden handelingen

Op de verbodsbepalingen zijn uitzonderingen te maken, waardoor het mogelijk is om dieren te verontrusten of te doden, ondanks dat zij beschermd zijn onder de Flora- en faunawet. Denk daarbij aan jagen, schadebestrijding en bouw- en onderhoudsactiviteiten.

Om schade te bestrijden (faunabeheer) en ruimtelijke ingrepen te kunnen doen (zoals bouwactiviteiten en onderhoud aan groenvoorzieningen) werken nationale en provinciale overheid met vrijstellingen, ontheffingen en aanwijzingen. Vooralsnog ligt de bevoegdheid om ruimtelijke ingrepen toe te staan bij de Rijksoverheid. In de nieuwe Wet natuurbescherming gaat deze bevoegdheid naar provincies.

Aanwijzingen kunnen alleen worden afgegeven door de provinciale overheid. Het verschil tussen een aanwijzing en vrijstellingen en ontheffingen is dat de aangewezen persoon of groep personen in het eerste geval geen toestemming nodig heeft van de grondeigenaar om de handeling uit te voeren.

Doordat provincies voor een groot deel zelf besluiten kunnen nemen over de af te geven vergunningen

---

²⁰ Rijksdienst voor ondernemend Nederland. Lijst met jaarrond beschermde vogelnesten 2009. <https://mijn.rvo.nl/home>

in het kader van schadebestrijding, ontstaat idealiter per provincie een eigen uitvoering van de Flora- en faunawet, die recht doet aan de landschappelijke diversiteit en de verschillen in voorkomende fauna. In paragraaf 4.3 (rol van de provincie) zal verder worden ingegaan op deze instrumenten.

Voor alle diersoorten geldt dat doding alleen mag plaatsvinden met de daarvoor toegestane middelen en lijden zo veel mogelijk dient te worden voorkomen. Voor alle beschermde diersoorten geldt dat dieren alleen verontrust of gedood mogen worden als er geen andere bevredigende oplossing voorhanden is en de stand van de soort niet onder druk komt te staan (met andere woorden: er moeten voldoende dieren van de soort aanwezig zijn). Dit laatste geldt niet voor (onbeschermde) uitheemse soorten.

4.2.4 Benuttingsjacht

Onder (benuttings)jacht verstaan we het najagen, opsporen, vangen en doden van dieren uitsluitend voor recreatie, ontspanning en vermaak en voor de consumptie van vlees of het gebruik van bijvoorbeeld huiden en geweien. In de volksmond wordt deze vorm ook wel 'plezierjacht' genoemd.

In de Flora- en faunawet worden zes diersoorten als vrij bejaagbaar aangemerkt. Dit zijn de haas, fazant, patrijs, wilde eend, konijn en houtduif. Op de patrijs mag feitelijk niet worden gejaagd, omdat deze vogel op de 'rode lijst' staat van diersoorten die met uitsterven worden bedreigd of speciaal gevaar lopen. Om die reden is de jacht op de patrijs gesloten. Op de vrij bejaagbare soorten mag alleen tijdens de openingstijden van de jacht worden gejaagd. Openingstijden zijn door het ministerie van Economische Zaken per diersoort vastgesteld. Buiten deze periodes geldt voor deze soorten, evenals voor niet-wildsoorten, een regime van beheer en schadebestrijding.

De wet geeft ook aan wie er mag jagen. Het zogenaamde 'genot van de jacht' is gekoppeld aan het bezit of gebruik van de grond, maar kan worden verhuurd aan anderen als de eigenaar of de grondgebruiker niet zelf de wildstand wil beheren. Zolang hierover met een pachter of grondgebruiker overeenstemming wordt bereikt, kan de grondeigenaar, zoals bijvoorbeeld een provincie, de jachtrechten op provinciegronden afzonderlijk verhuren.

Wettelijk mag er niet gejaagd worden in Natura 2000 -(Vogelrichtlijn)gebieden, Wetlands en beschermde natuurmonumenten. Daarnaast is het mogelijk dat de jacht uitgesloten is in een beschermde leefomgeving of gebieden met een planologische bescherming, zoals nationale landschappen of een toebedeelde functie 'buitengebied' of 'natuur'. Dit moet dan wel zijn opgenomen in de voorschriften in respectievelijk het aanwijzingsbesluit of het bestemmingsplan. Daarbij kan ook een rol zijn weggelegd voor de provincie.

4.2.5 Beheer en schadebestrijding

Een aantal diersoorten is niet beschermd en mag bij overlast worden gedood, mits onnodig lijden voorkomen wordt en men gebruik maakt van toegestane middelen.

Daarnaast is er een categorie dieren die beheerd mag worden. Er wordt gesproken van beheerjacht als het gaat om populatiebeheer; van sommige diersoorten wordt geoordeeld dat de populaties te groot zijn geworden en daardoor mogelijk overlast veroorzaken. Er kan dan worden besloten om de populatie via een aanwijzing te verkleinen, ofwel te beheren. Bij sommige soorten is het de bedoeling de stand terug

te brengen naar nul. Dit geldt voor de zogeheten exoten zoals de muskusrat of verwilderde kat; diersoorten die niet van oorsprong in Nederland voorkomen. Landelijk is vastgesteld welke dieren beheerd mogen worden. Dat zijn bijvoorbeeld ook Canadese ganzen, grauwe ganzen, damherten, edelherten, wilde zwijnen en wasberen. Per provincie bepaalt men of beheer van deze dieren noodzakelijk is.

Schadebestrijding vindt plaats om schade en overlast tegen te gaan en te voorkomen. Wanneer bijvoorbeeld ganzen veel schade veroorzaken aan landbouwgewassen mogen ganzen als er geen alternatieven zijn, worden afgeschoten. Schadebestrijding wordt vaak uitgevoerd door jagers ('wildbeheerders'), die in het bezit zijn van een geldige jachttakte. Soorten die in aanmerking komen voor schadebestrijding staan op de landelijke of provinciale vrijstellingslijst.

Beheer en schadebestrijding zijn, in tegenstelling tot jacht, in beginsel wel mogelijk in beschermde natuurgebieden. Naast een ontheffing van de Flora- en faunawet moet de handeling ook getoetst worden aan de Natuurbeschermingswet en wordt er een belangenafweging gemaakt. De belangenafweging bij schadebestrijding binnen beschermde natuurgebieden kan anders uitvallen dan bij schadebestrijding erbuiten. Beschermde natuurgebieden zijn immers speciaal aangewezen om rust en veiligheid te waarborgen. Zo dient bescherming van vogels hier bijvoorbeeld zwaarder te wegen. Bestrijding van soorten waarvoor het natuurgebied speciaal is aangewezen, is in ieder geval uitgesloten.

Voor schadebestrijding wordt dus onderscheid gemaakt tussen vier categorieën van diersoorten:

- A. niet-beschermde of van bescherming vrijgestelde soorten die onder voorwaarden, zoals het juiste gebruik van toegestane middelen, door iedereen mogen worden verstoord, gevangen of gedood (onder andere bruine rat en huismuis);
- B. landelijk vrijgestelde soorten die mogen worden verontrust, gevangen of gedood om schade aan gewassen, vee, bos, visserij of andere fauna te voorkomen (onder andere Canadese gans en vos);
- C. provinciaal vrijgestelde soorten die met toestemming van de provincie mogen worden verontrust, gevangen of gedood (onder andere grauwe gans en spreeuw);
- D. soorten waarvoor de provincie middels een aanwijzing kan bepalen of er beheer moet plaatsvinden om aantallen laag of beperkt te houden (tot een aantal van 0 bij uitheemse soorten) en zo overlast te voorkomen (onder andere de muskusrat en verwilderde kat).

Een overzicht van niet-beschermde of landelijk vrijgestelde soorten en toegestane middelen voor verstoren of doden, is te vinden in het Besluit beheer en schadebestrijding dieren en het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten of via de soortendatabase van het ministerie van Economische Zaken²¹. Provinciaal vrijgestelde soorten zijn te vinden op de websites van de betreffende provincies of faunabeheereenheden.

Overige beschermde diersoorten die overlast veroorzaken en niet op vrijstellingslijsten staan, mogen alleen verstoord, verjaagd, gevangen of gedood worden via een ontheffing. Wie de ontheffing afgeeft, hangt af van het belang waarop een ontheffing aangevraagd wordt. Als ontheffing nodig is in het belang van volksgezondheid en openbare veiligheid, veiligheid luchtverkeer, schade aan gewassen, vee,

---

²¹ Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, Nederlandse soorten.
<http://mineleni.nederlandsesoorten.nl>

bossen, visserij of het voorkomen van schade aan flora en fauna, dan moet deze bij de provincie aangevraagd worden.

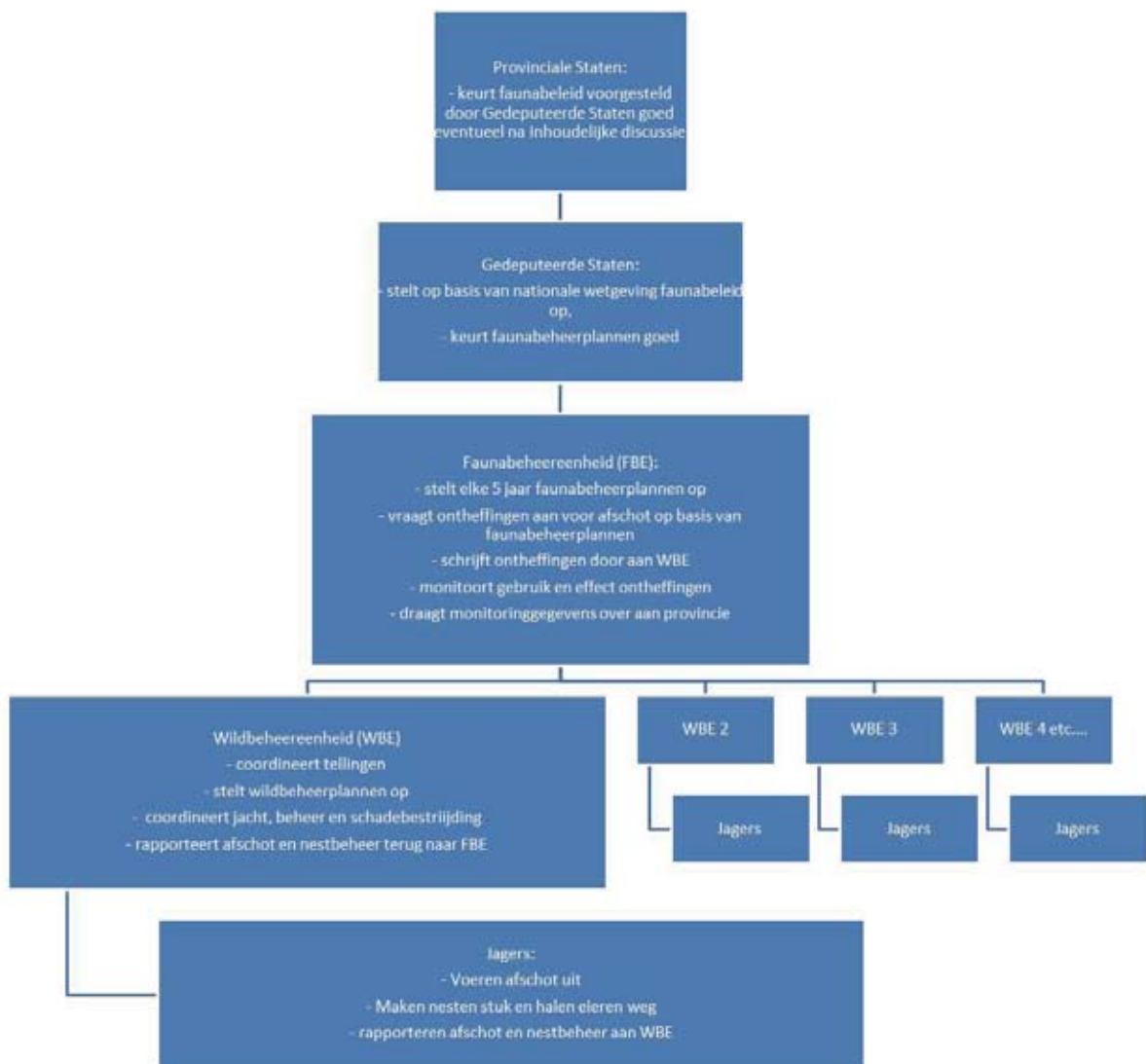
In beginsel worden ontheffingen slechts verleend aan Faunabeheereenheden op basis van een door GS goedgekeurd faunabeheerplan (zie ook paragraaf 4.3.1). Voordat van de ontheffing gebruik kan worden gemaakt, dient de grondgebruiker schriftelijk toestemming te hebben verleend voor het betreden van de door hem gebruikte gronden of opstallen.

Betreft het dwingende redenen van groot openbaar belang - met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en omwille van voor het milieu wezenlijk gunstige effecten of het voorkomen van ernstige schade aan vormen van eigendom, anders dan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren - , dan is het ministerie van Economische Zaken het loket om een ontheffing aan te vragen voor het verstoren of doden van beschermde dieren.

4.2.6 Systematiek van het faunabeheer in de provincie

De provinciale overheden stellen beleid ter uitvoering van de Flora- en faunawet op. In dit beleid omschrijven zij onder welke voorwaarden het, binnen de kaders van de Flora- en faunawet, mogelijk is om dieren te doden om schade en overlast te voorkomen. Faunabeheereenheden (FBE's), bestaande uit agrariërs, jagers en natuurbeheerders, stellen vervolgens op basis van het beleid uitvoeringsplannen op (faunabeheerplannen - FBP). Hierin wordt onderbouwd waarom het noodzakelijk is om bepaalde dieren te mogen verontrusten of doden, bijvoorbeeld om schade aan gewassen tegen te gaan. Op basis daarvan verleent een provincie de ontheffingen, vrijstellingen of aanwijzingen. In figuur 4 is een schematische weergave opgenomen van de organisatie rondom het faunabeheer in de provincie. Alle provincies hebben er - in lijn met voorgaande - voor gekozen om de uitvoering van het faunabeheer te organiseren via of over te laten aan Faunabeheereenheden.

Figuur 4: Wie doet wat en gaat waarover in de provincie betreffende het faunabeheer?

4.2.7 Verwilderde katten

Verwilderde katten mogen volgens de Flora- en faunawet binnen de bebouwde kom met vangkooien worden gevangen zonder ontheffing. Buiten de bebouwde kom is dit alleen mogelijk met een ontheffing van het ministerie. Het terugzetten van de katten binnen of buiten de bebouwde kom, zoals bij de Trap Neuter Return-methode (TNR), mag ook alleen met een ontheffing van het ministerie van Economische Zaken. Deze methode wordt door de Dierenbescherming toegepast om binnen de bebouwde kom overlast te beperken.

Met name in het buitengebied worden jagers ingeschakeld om verwilderde katten te doden. Buiten de bebouwde kom mogen katten in sommige provincies of in delen ervan afgeschoten worden door jachtaktehouders. Provincies beslissen of dit binnen hun grenzen wel of niet is toegestaan. Voor zover

bij de Dierenbescherming bekend, is afschot van verwilderde katten nu mogelijk in de provincies Friesland, Utrecht, Zuid-Holland, Noord-Brabant en op Texel.

In oktober 2013 is de Dierenbescherming een petitie gestart tegen het afschot van zwervkatten. In een paar weken tijd tekenden maar liefst 136.113 mensen deze petitie. Vervolgens werd in de Tweede Kamer een motie voor een verbod op het afschieten van zwervkatten ingediend en aangenomen. De uitvoering van deze motie moet begin 2015 nog plaatsvinden.

4.2.8 Handhaving

Handhaving van de wet, dus ook de Flora- en faunawet, is primair de verantwoordelijkheid van de Rijksoverheid. De wet bevat verder nauwelijks bepalingen over handhaving. Artikel 104 van de Flora- en faunawet geeft aan wie toezichthoudende ambtenaren mag aanwijzen (hieronder valt tevens de provincie). En verder bevat artikel 112 een basis voor de minister om bestuursdwang uit te oefenen.

Indien er in het kader van beheer en schadebestrijding verbodsbepalingen worden overtreden, dient de handhaving in beginsel te geschieden via het strafrechtelijk spoor. Provincies hebben hiervoor in de regel toezichthouders in dienst die tevens Buitengewoon Opsporingsambtenaar (BOA) zijn en die overtredingen via een proces-verbaal bij het Openbaar Ministerie kunnen aanbrenge. In sommige gevallen hebben zij deze taak overgedragen aan zogeheten Omgevingsdiensten. De handhaving wordt beleidsmatig aangestuurd door de provincies. Zij bepalen waar prioriteit op dit gebied ligt. Deze provinciale of omgevingsdienst handhavers stemmen met enige regelmaat af met andere toezichthouders, waaronder de milieupolitie en BOA's van terreinbeheerders zoals Natuurmonumenten.

4.2.9 Dieren(nood)hulp

Er bestaat in Nederland geen specifieke wetgeving met betrekking tot de opvang van wilde dieren, zoals het geval is voor noodhulp en opvang van zwervend aangetroffen huisdieren. Wel is er vanuit zowel de Flora- en faunawet als de Wet dieren een zorgplicht voor dieren in het algemeen en is een ontheffing op de Flora- en faunawet noodzakelijk om wilde dieren op te vangen en weer uit te zetten.

In de Flora- en faunawet staat dat iedereen zorg in acht dient te nemen voor in het wild levende dieren, alsmede voor hun directe leefomgeving. Handelingen met nadelige gevolgen moeten achterwege worden gelaten of indien mogelijk worden voorkomen, beperkt of ongedaan worden gemaakt. Deze zorgplicht is niet verder ingevuld en laat derhalve veel ruimte voor interpretatie.

De Wet Dieren is vooral van toepassing op gehouden dieren, oftewel dieren die onder de zorg van mensen vallen. Deze wet geeft primair concrete regels over landbouwhuisdieren en gezelschapsdieren. Toch gelden algemene bepalingen over dierenmishandeling en -verwaarlozing uit deze wet (artikel 2.1) ook voor dieren uit het wild en dus zeker ook voor dieren die in de noodopvang terechtkomen. Zo mogen wilde dieren in de opvang, evenals gezelschapsdieren en landbouwhuisdieren, niet worden mishandeld of verwaarloosd en dienen hulpbehoevende dieren passende zorg te krijgen.

Naast opvang is ook vervoer van wilde dieren gebonden aan regels. Onder de Flora- en faunawet hangen verschillende besluiten en regelingen. Een daarvan is het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten. Hierin is geregeld dat inheemse dieren in nood vervoerd en maximaal twaalf uur gehouden mogen worden zonder ontheffing. Om stroperij tegen te gaan, gelden voor groot wild extra regels. Reeën, edelherten, damherten en wilde zwijnen in nood mogen vervoerd worden onder de volgende voorwaarden: vóór vervoer dient melding gemaakt te worden van het vervoer bij het regionale politiekorps en het vervoer moet geschieden door de door politie aangewezen vervoerder²².

Om wilde dieren langer dan twaalf uur te kunnen opvangen, is het noodzakelijk een ontheffing te krijgen op de verboden die genoemd zijn in de Flora- en faunawet. Om voor deze ontheffing in aanmerking te komen, dienen bestaande opvangcentra te voldoen aan een door de Rijksoverheid opgesteld kwaliteitsprotocol²³. Per 1 juli 2012 zijn door de overheid opgestelde kwaliteitseisen voor opvang van inheemse dieren van kracht. De eisen zijn er om te voorkomen dat iedereen zomaar dieren kan opvangen met alle gevolgen van dien. De Dierenbescherming staat achter deze kwaliteitseisen. Echter, door de eisen hebben opvangcentra het ook moeilijker gekregen. Zo brengt de opvang nu bijvoorbeeld hogere kosten met zich mee.

Hoewel de Rijksoverheid regels heeft gesteld voor de opvang van inheemse dieren, voelt zij zich hier tot op heden niet verantwoordelijk voor, noch voor de bekostiging van de opvang. Ook heeft zij zich nog niet uitgesproken over wie verantwoordelijk is hiervoor (gemeente, provincie of Rijksoverheid). Uit reactie (3 juni 2013) van staatssecretaris Dijkzema op vragen vanuit de provincie Noord-Brabant kan opgemaakt worden dat zij geen wettelijke rol ziet voor de centrale overheid om vanuit bijvoorbeeld natuurbudget opvang of noodhulp te financieren of te faciliteren.

In het Burgerlijk Wetboek is vastgelegd dat in het wild levende dieren tot de zogenaamde 'res nullius' behoren, oftewel niemands juridische eigendom zijn. Daarmee is onduidelijk óf en zo ja wie voor deze dieren verantwoordelijkheden heeft, en hoe ver deze dan gaan. Helder is wel dat de diverse eerder aangehaalde zorgplichten met betrekking tot dieren voor eenieder gelden, ook voor de overheid (op alle niveaus).

---

²² Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten, artikel 14, lid 1 t/m 3. www.st-ab.nl/wettennr01/0087-006_Besluit_vrijstelling_beschermde_dier-_en_plantensoorten.htm

²³ Beleidsregels kwaliteit opvang beschermde inheemse diersoorten. http://wetten.overheid.nl/BWBR0025568/geldigheidsdatum_03-10-2013

4.2.10 Ruimtelijke ingrepen

Op het moment dat iemand aan het werk gaat in de openbare ruimte, krijgt hij of zij te maken met de Flora- en faunawet die planten- en diersoorten beschermt. Beschermden dieren mogen in beginsel niet opzettelijk worden verontrust of gedood en vaste rust- en verblijfplaatsen moeten intact blijven. Men dient hier dus rekening mee te houden en waar nodig maatregelen te treffen. In veel gevallen (zie hieronder) zijn ontheffingen van het ministerie van Economische Zaken nodig om aan de slag te kunnen. Het verlenen van deze ontheffing zal met de komst van de nieuwe Wet natuurbescherming bij de provincies komen te liggen.

De Flora- en faunawet kent rondom ruimtelijke ingrepen voor beschermde plant- en diersoorten een specifiek regime als het gaat om de verbods- en ontheffingsystematiek. Er wordt hierbij een indeling gemaakt in drie categorieën: algemene soorten, overige soorten en streng beschermde soorten (volgens AMvB artikel 75 Flora- en faunawet). Overzichten van de soorten zijn te vinden via de soortendatabase van het ministerie van Economische Zaken²⁴. Voor algemene soorten geldt alleen de zorgplicht en kan men reguliere werkzaamheden uitvoeren. Om te kunnen werken in de openbare ruimte waar alleen overige soorten voorkomen, moeten instanties werken met een goedgekeurde gedragscode. Doen zij dit niet, dan hebben zij een ontheffing nodig. Zijn er in de omgeving streng beschermde soorten aanwezig, dan zijn er altijd ontheffingen van de Flora- en faunawet nodig. Om te achterhalen welke soorten in de omgeving aanwezig zijn en zo een eerste inschatting te maken van de noodzaak van een vergunning, kan tegen betaling gebruik worden gemaakt van de nationale database²⁵. Op de website van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) staat informatie over regels met betrekking tot ruimtelijke ingrepen en worden hulpmiddelen aangeboden voor initiatiefnemers, vergunningverleners en handhavers. De Rijksoverheid heeft verder een brochure gemaakt over ruimtelijke ingrepen²⁶. Hierin is kort beschreven waar men rekening mee dient te houden.

In 2012 is een start gemaakt met het opstellen van zogenaamde soortenstandaards²⁷ ten behoeve van de soorten waarvoor het vaakst een ontheffing wordt aangevraagd. In deze standaards wordt per soort beschreven welke maatregelen effectief zijn, bijvoorbeeld bij het aanbieden van nieuwe verblijfplaatsen. In vereenvoudigde vorm komen deze standaards ook terug in de maatregelen-²⁸ en effectenindicatoren²⁹, die in het najaar van 2013 zijn gelanceerd door het ministerie van Economische Zaken. Om mensen wegwijs te maken in alle zaken rondom de Flora- en faunawet is in het najaar van 2013 eveneens een 'routeplanner' gepresenteerd³⁰.

²⁴ Ministerie van Economische Zaken, Nederlandse soorten. <http://minez.nederlandsesoorten.nl/soorten>

²⁵ <http://www.natuurloket.nl/>

²⁶ Rijksoverheid, 1 maart 2010. Brochure 'Buiten aan het werk? Houd tijdig rekening met beschermde dieren en planten!'. Te vinden op www.rijksoverheid.nl, documenten en publicaties

²⁷ <https://mijn.rvo.nl/flora-en-faunawet-soortenstandaard?inheritRedirect=true>

²⁸ Ministerie van Economische Zaken, De maatregelenindicator soorten

www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/effectenindicatormaatregelen.aspx?subj=soorten

²⁹ Ministerie van Economische Zaken, De effectenindicator soorten

www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/effectenindicatorsoorten.aspx?subj=soorten

³⁰ Ministerie van Economische Zaken, Routeplanner beschermde natuur binnen de WABO procedure

www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/routeplanner.aspx?subj=routeplanner#gemeente-verleent-vergunning-eventueel-met-randvoorwaarden

4.3 Visie Dierenbescherming

In het wild levende dieren in Nederland hebben te maken met veel menselijke verstoring. Hun leefomgeving is sterk teruggedrongen door intensieve landbouw, steden en infrastructuur. Ook gebieden met een natuurbestemming zijn vaak doorsneden met wegen en bebouwing. Het is daarom van belang om in het wild levende dieren zo veel mogelijk met rust te laten, zodat hun welzijn zo goed mogelijk wordt gewaarborgd. De Dierenbescherming streeft naar robuuste, aaneengesloten, procesgestuurde natuur, waarin wilde dieren rustig kunnen leven en op natuurlijke en zelfstandige wijze functioneren. Daarmee accepteert de Dierenbescherming natuurlijke sterfte onder dieren door bijvoorbeeld ziekte of tijdelijk voedseltekort gedurende de winter. Randvoorwaarde is dat er voldoende leefruimte en rust beschikbaar is binnen deze gebieden voor dieren in het wild.

4.3.1 Jacht, schadebestrijding en beheer

De Dierenbescherming is tegen jacht. Het is niet nodig om mensen van voedsel te voorzien en bovendien veroorzaakt jacht onrust onder de bejaagde soort én andere diersoorten, onder andere omdat dieren niet altijd direct dood zijn. Jacht op ouderdieren kan erin resulteren dat jongen zonder ouders een langzame dood sterven. Vanuit dierenwelzijn bezien brengt jacht veel negatieve gevolgen met zich mee.

De Dierenbescherming hanteert voor schadebestrijding en beheerjacht een 'nee, tenzij'-beginsel: dieren worden bij overlast niet gedood, tenzij alternatieven redelijkerwijze niet voorhanden zijn. De schade of overlast moet daarbij aantoonbaar en buitenproportioneel zijn. De door de Dierenbescherming erkende belangen zijn veiligheid (verkeer en voedselindustrie) en bescherming van gewassen. Het door de Flora- en faunawet erkende belang: het voorkomen van schade aan inheemse flora en fauna, is voor de Dierenbescherming geen gegronde reden om dieren te doden.

In het geval van beheer houdt het 'nee, tenzij'-beginsel in dat populaties niet worden beheerd, tenzij alternatieven redelijkerwijs niet voorhanden zijn en er direct gevaar is voor de mens (bijvoorbeeld in het geval van openbare veiligheid of volksgezondheid). Dat komt omdat de draagkracht van de natuur de populaties zelf het beste kan regelen. De natuurlijke (of ecologische) draagkracht hangt af van voedselaanbod, predatie, competitie voor nest- en verblijfplaatsen, sociale interacties en dierziekten. Als het aantal dieren in een gebied onder de ecologische draagkracht zit, dan zullen er over het algemeen voldoende voedsel, water, rustgelegenheid en nestplaatsen aanwezig zijn voor groei en voortplanting. Als het aantal dieren boven de draagkracht zit, zal de populatie door ziekte, migratie, gebrek aan voedsel en verminderde voortplanting kleiner worden. Indien binnen deze ecologische draagkracht conflicten optreden tussen mens en dier, dient men te zoeken naar diervriendelijke oplossingen om het probleem te verminderen. Het doel is om te komen tot een situatie waarin de maatschappelijke draagkracht, die vaak lager ligt, zo dicht mogelijk bij de ecologische te brengen. Uitheemse diersoorten, ook wel exoten genoemd, mogen vaak beheerd worden. Het doel is dan om de stand terug te brengen naar nul. De Dierenbescherming maakt, net als een groot deel van de Nederlandse bevolking, geen strikt onderscheid tussen uitheemse (niet van oorsprong voorkomend in Nederland) en inheemse (van oorsprong voorkomend in Nederland) dieren. Zowel inheemse als uitheemse dieren kunnen lijden en pijn en stress bewust ervaren. Alle uitheemse diersoorten die zonder welzijnsproblemen op zelfstandige wijze voorkomen in Nederland en waarvan gezegd kan worden dat zij zich al succesvol gevestigd hebben, accepteren wij in de vrije natuur. Problemen met uitheemse soorten dienen aan de bron te worden aangepakt door dit mee te wegen bij het al dan niet plaatsen van soorten op de door de overheid vastgestelde Positieflijst ('huisdierenlijst') zoals deze per 1 februari 2015 in

werking is getreden. Deze lijst dient alleen soorten te bevatten die o.a. welzijn-technisch gehouden kunnen worden én bij ontsnapping geen gevaar vormen voor de inheemse flora en fauna. Nieuwe diersoorten die op eigen kracht Nederland bereiken, worden door de Dierenbescherming tot inheemse soorten gerekend, ook als ze van oorsprong niet voorkomen in ons land.

Het doden van dieren om schade en overlast te bestrijden, is volgens de Dierenbescherming niet duurzaam en effectief. Er wordt vaak vanuit gegaan dat door het doden van dieren de schade en overlast minder zullen worden. Echter, populaties hebben een zelfregulerend vermogen, wat betekent dat er bij sterfte meer dieren zullen worden geboren, die vervolgens de plekken van de gedode dieren opvullen. Schade en overlast treden dan opnieuw op.

Naast het feit dat het doden van dieren om overlast te voorkomen geen duurzame effectieve oplossing biedt, levert het veel leed op. Schadebestrijding en beheer is nu toegestaan tijdens de kraam-, zoog- en broedperiode, waardoor heel veel muskusrat-, vossen-, kraaien- en kauwenjongen sterven in het nest nadat een van de of beide ouders zijn gedood door een geweer, klem of verdrinkingsval. Ook de middelen die toegepast worden, zijn vaak niet geschikt om dieren snel te doden. De Dierenbescherming signaleert dat in de huidige Flora- en faunawet geen inhoudelijke criteria zijn opgenomen waaraan toegestane vangst- en dodingsmethoden moeten voldoen. Dit leidt ertoe dat er veel middelen op de markt zijn die qua wettelijke omschrijving mogen, maar niet daadwerkelijk getoetst zijn op hun impact op het welzijn van dieren. De wetgever beoogt onnodig lijden bij het doden van dieren te voorkomen, maar uitsluitend via algemene regels. De Dierenbescherming vindt dan ook dat de wetgever, naast het aanwijzen van toegestane middelen zoals klapvallen bij het doden van huismuizen, criteria moet opstellen waaraan deze middelen behoren te voldoen voordat ze op de markt komen.

Als doden niet duurzaam effectief is om overlast te voorkomen, rijst de vraag of er andere maatregelen zijn die dat wel kunnen. Het antwoord daarop is ja. Er zijn verschillende alternatieven om beheer en schadebestrijding middels jacht overbodig te maken. Voorbeelden hiervan zijn:

- wildsignaleringsystemen installeren ter voorkoming van verkeersongelukken. Pas bij beweging van dieren in de wegberm wordt een signaal afgegeven aan een bestuurder;
- hekken, inclusief faunapassages, plaatsen;
- gebieden onaantrekkelijk maken, bijvoorbeeld door het spannen van draden, inzetten van knalapparaten of neproofvogels, het verspreiden van stoffen met een sterke geur of laserstralen gebruiken om dieren te verjagen;
- leefgebieden aanwijzen en deze aantrekkelijk maken voor de dieren, bijvoorbeeld door het inzaaien van witte klaver in gebieden waar ganzen mogen foerageren;
- nestbeheer om kleine, overzichtelijke ganzen- of eendenpopulaties in toom te houden;
- verwilderen van exoten tegengaan door het bezit van bepaalde exotische dier- en plantensoorten te verbieden.

Verder zijn er een tal van initiatieven die beogen op diervriendelijke wijze overlast te voorkomen. Bestaande en nieuwe initiatieven, zoals een bewegende draad om ganzen te weren van productievelden, dienen via stimuleringen vanuit belanghebbenden, zoals agrariërs en overheden, verder doorontwikkeld en gebruikt te gaan worden.

Tot slot is de Dierenbescherming van mening dat dierenwelzijn en diervriendelijke alternatieven ter voorkoming van overlast niet voldoende terugkomen in de uitvoering van het faunabeheer. Dat komt

onder meer omdat Faunabeheereenheden nu uitsluitend zijn samengesteld uit geledingen van grondgebruikers (landbouw, jacht, natuurbeheer). Voor een beter gewogen oordeelsvorming en met oog op maatschappelijke acceptatie, zou het veel beter zijn als er ook andere maatschappelijke geledingen deelnemen aan de Faunabeheereenheden. De Dierenbescherming denkt dan in ieder geval aan de vertegenwoordiging van het belang 'dierenwelzijn'.

Samenvattend

De Dierenbescherming pleit aldus voor:

- een verbod op de jacht;
- een strikter 'nee, tenzij'-beleid voor het doden van dieren in het kader van beheer en schadebestrijding;
- meer geld en middelen voor de ontwikkeling en toepassing van alternatieven voor het voorkomen en bestrijden van schade, inclusief verjaagmethoden;
- uitbreiding van de faunabeheereenheden zodat ook het dierenwelzijn meegenomen wordt bij de uitvoering van het faunabeheer;
- dieronvriendelijke middelen en methoden niet gebruiken;
- voldoende (aaneengesloten) leefruimte (natuurgebieden) voor diverse diersoorten (waaronder ganzen), waarin rust gegarandeerd is (geen jacht, schadebestrijding en beheer);
- een landelijke positieflist waarop alleen niet schadelijke soorten staan (bij ontsnapping), dit ter voorkoming van vestiging van uitheemse schadelijke diersoorten.

4.3.2 Verwilderde katten

In Nederland leven zowel in stedelijke als in buitengebieden verwilderde katten. Dit zijn katten die buitenshuis leven en geen aanwijsbare eigenaar hebben of niet door een eigenaar worden opgeëist. Het kunnen zowel in het wild geboren als verwilderde huiskatten zijn. Verwilderde katten zijn te verwarren met wat de Dierenbescherming 'zwerfkatten' noemt; dieren die verdwaald zijn en in de opvangcentra - na acclimatisatie - nog goed benaderbaar zijn door mensen omdat ze niet zijn verwilderd.

Verwilderde katten zijn schuw, angstig voor mensen en planten zich voort. Ze leven op plekken waar voedsel te vinden is, zoals woonwijken, campings, restaurants of industrieterreinen. Ook leven ze in de natuur in buitengebieden. Hoe meer voedsel en nestplekken in een gebied, hoe meer katten er kunnen en zullen leven. Daar waar meer voedsel aanwezig is, zoals op de boerderij, camping, industrieterreinen en in steden, leven ze meestal in groepen (sociaal). In het buitengebied is het voedselaanbod vaak beperkt en leven verwilderde katten veelal alleen (solitair).

Met name in steden wordt de aanwezigheid van verwilderde katten regelmatig ervaren als overlast. Ze krabben bijvoorbeeld vuilniszakken open en veroorzaken, vooral tijdens de paartijd, geluids- en stankoverlast (door urineren en sproeien). Volgens sommigen richten ze ook schade aan in de natuur, doordat ze op vogels en andere kleine dieren jagen. Bij voldoende voedselaanbod kunnen de katten zich snel voortplanten, waardoor de overlast snel kan toenemen.

Het doodschieten van de katten is volgens de Dierenbescherming dieronvriendelijk en bovendien is het maar zeer de vraag of het zin heeft om hele kattenpopulaties te vangen en te doden. De leeggevallen plekken zullen namelijk door andere katten worden opgevuld, omdat de leefomgeving nog steeds de draagkracht (voldoende voedsel en nestplekken) heeft voor één of meerdere katten.

Het jagen op verwilderde katten heeft nog een ander nadeel; omdat jagers niet weten wat een verwilderde kat is en hoe deze eruit ziet, worden katten zonder halsbandje, magere katten en katten die zich 'verdacht' ophouden in het veld al gauw als verwilderd bestempeld. Dit leidt ertoe dat huiskatten 'per ongeluk' worden gedood. Met veel verdriet en boosheid onder hun eigenaren tot gevolg.

De Dierenbescherming weet dat het een (bijna) onmogelijke opgave is om een verwilderde kattenpopulatie via bejaging te reduceren. Bovendien valt het te betwijfelen of het wegnemen van verwilderde katten een positief effect heeft op de dieren die men wil beschermen. Als een roofdier verdwijnt, komt daar een andere soort gemakkelijk voor terug. Denk aan marterachtigen. Stel dat de overheid toch een poging wil wagen, dan is de Dierenbescherming er een groot voorstander van dat alle gehouden katten die niet voor nakomelingen hoeven te zorgen worden gechipt en gesteriliseerd. Dit zou via landelijke wetgeving geregeld dienen te worden. Hiermee wordt instroom vanuit de gehouden situatie naar het buitengebied voorkomen. Ditzelfde geldt voor boerderijkatten.

4.3.3 Handhaving

Het is van cruciaal belang dat de gestelde regels, ook in het kader van geldende vrijstellingen, aanwijzingen en afgegeven ontheffingen, goed worden gehandhaafd.

De Dierenbescherming maakt zich al langere tijd zorgen over (voldoende) handhaving op dit terrein. Zij signaleert dat:

- er steeds minder groene BOA's zijn;
- de verbrokkeling van de groene handhaving nog steeds heel groot is (o.a. groene BOA's, NVWA, Regionale Milieuteams van de politie, dierenpolitie en provinciale handhavers zijn actief);
- aansturing en coördinatie onder druk staan en mogelijk gaan verdwijnen;
- kleinere groene zaken (zoals stroperij) steeds vaker bij de dierenpolitie terechtkomen.

Goede coördinatie is wat de Dierenbescherming betreft een must; een groene handhaving vraagt om bundeling van handhavingscapaciteit.

4.3.4 Dieren(nood)hulp

In Nederland komen dieren die in het wild leven regelmatig in nood. Zij zijn aangereken, tegen hoogspanningskabels aan gevlogen, verstrikt geraakt in (vis)draad of op een andere manier in een onwenselijke situatie terechtgekomen. Deze dieren hebben hulp nodig. De Dierenbescherming is van mening dat we in ieder geval de plicht hebben om deze dieren te helpen. Dit gebeurt nu ook, vrijwel geheel op vrijwillige basis. Verschillende organisaties, waaronder de Dierenbescherming en particulieren, staan voor dieren in nood klaar. Ze vervoeren deze dieren en bieden de benodigde zorg. Per jaar wordt in Nederland naar schatting circa 56.600 keer gereden voor in het wild levende dieren. In ruim 80 procent van de gevallen is veterinaire zorg nodig. Dit kan zowel euthanasie zijn als een behandeling gericht op herstel om het dier vervolgens weer uit te zetten. De basisvoorziening van hulp aan wilde dieren in acute nood kost dierenartsen en dierenambulances rond de 6,4 miljoen euro per jaar. Hier zitten de kosten voor opvang nog niet bij.

Omdat dieren in het wild wettelijk van niemand zijn, en daarmee feitelijk van ons allen, en de provincie verantwoordelijk is voor het faunabeleid, vindt de Dierenbescherming dat de provincie de taak heeft om

de regie te nemen op het goed inregelen van hulp aan dieren in nood. De provincie heeft namelijk ook een belangrijke rol in het voorkomen van dierenleed; zij kan op haar provinciale wegen maatregelen doorvoeren die aanrijdingen kunnen voorkomen. Dierennoodhulp aan in het wild levende dieren is nu in veel provincies nog niet goed geregeld en afspraken over financiële, coördinerende en uitvoerende zaken zijn onvoldoende vastgelegd, waardoor de keten structureel te maken heeft met financiële tekorten. Daarnaast ondergaan in het wild levende dieren (te) lange transporten door onvoldoende opvangcapaciteit op verschillende locaties. Dit komt hun welzijn niet ten goede. De Dierenbescherming en andere dierenwelzijnsorganisaties zijn bereid om bij te dragen aan deze keten, maar een structurele bijdrage vanuit de provincie is daarbij essentieel om dieren in geval van nood beter te kunnen helpen.

4.3.5 Ruimtelijke ingrepen

De Dierenbescherming is van mening dat bij ruimtelijke ingrepen rekening gehouden moet worden met de dieren die in de betreffende omgeving leven. Dit dient zorgvuldig te gebeuren, ongeacht of het dier veel voorkomend of zeldzaam is. De Dierenbescherming staat hierin niet alleen. Regelmatig worden we benaderd door bezorgde burgers die op dierenleed stuiten tijdens werkzaamheden. Denk daarbij aan hazen die verdreven worden uit hun leefomgeving, konijnen die levend begraven worden in hun eigen holletjes en vissen die massaal stuk gehakseld worden door de maaiboot die veel te snel de sloot door jakkert om de begroeiing weg te halen. De Dierenbescherming zou graag zien dat de opgestelde gedragscodes die gemeenten, bouwers, waterschappen en anderen hebben opgesteld - en waarmee zij makkelijker kunnen werken in bijzijn van de algemene diersoorten in de openbare ruimte - beter nageleefd worden.

Als in de nieuwe Wet natuurbescherming straks de vergunningverlening en gedragscodes voor reguliere werkzaamheden onder de verantwoordelijkheid van de provincies komen te vallen, is het belangrijk dat de provincie in staat is om vergunningverleningen goed en zorgvuldig en met oog voor het welzijn van dieren uit te voeren. Ook op deze verleende ontheffingen is handhaving noodzakelijk. Mochten bijvoorbeeld mitigerende maatregelen (het aanbieden van alternatieve leefgebieden) voor streng beschermde soorten nodig zijn om werkzaamheden te mogen uitvoeren, is het belangrijk dat gemonitord wordt dat deze ook daadwerkelijk worden uitgevoerd en effectief zijn. Daarnaast is handhaving op de uitvoering van de gedragscodes essentieel.

4.4 Rol van de provincie

Daar waar de provincie bevoegdheden heeft op het gebied van fauna, moet zij beoordelen hoe de belangen van mensen dienen te worden afgewogen tegenover de plicht om dieren te beschermen. In deze paragraaf wordt vanuit de Dierenbescherming weergegeven hoe de provincie haar taken idealiter vorm zou kunnen geven.

4.4.1 Jacht, schadebestrijding en beheer

Elk dier heeft een functie in het ecosysteem waarin het leeft. Dieren moeten in principe met rust worden gelaten en voldoende leefruimte hebben. Provincies zijn verantwoordelijk voor het natuurbeleid en de inrichting van het gebied. Zij leggen de begrenzing van en verbindingen tussen natuurgebieden vast in

het zogenaamde natuurnetwerk³¹. Zij kunnen het welzijn van dieren positief beïnvloeden door meer ruimte voor natuur en de daarin levende dieren te reserveren. Bedenk vooraf goed of natuur en de daarin levende dieren planologisch gezien goed passen. Moerasgebied direct grenzend aan intensieve agrarische gronden zorgt voor problemen doordat ganzen op de gronden gaan eten. Rust in deze gebieden is essentieel om dieren er zich veilig te laten voelen.

Aanbeveling 7: de provincie zorgt dat er voldoende leefgebieden zijn en dat de locaties zo min mogelijk tot conflicten kunnen leiden met de omliggende gebieden. Rust is het uitgangspunt. Jacht vindt niet plaats en schadebestrijding zo min mogelijk.

Volgens de wet mogen de meeste dieren in het wild alleen worden verstoord of in het uiterste geval gedood bij zwaarwegende belangen en als alternatieven niet voorhanden zijn. Deze alternatieven zijn er meestal wel, maar worden onvoldoende benut, of weggezet als niet werkend of te duur. Provincies kunnen meer doen om het gebruik van preventieve middelen ter voorkoming van schade en verjaging in plaats van doding te stimuleren. Voorbeelden van preventieve maatregelen die nu onderbelicht zijn, of nog verder doorontwikkeld kunnen worden tot effectieve maatregel, staan vermeld onder 4.3.1 en 5.2. Daarbij is het belangrijk om te realiseren dat er bij het verjagen van dieren moet worden gezorgd voor een alternatieve locatie waar ze terechtkunnen om bijvoorbeeld te foerageren en te rusten. Door zogenaamde gedooggebieden aan te wijzen en dieren hierheen te verjagen, leren ze op termijn waar ze wel en niet mogen komen en zullen ze in kwetsbare gebieden minder of geen schade meer aanrichten. Dergelijke gedooggebieden kunnen door de provincie worden aangewezen.

De provincie is zelf ook grondeigenaar. Bij het verpachten van haar gronden, kan zij in de contracten op laten nemen dat jacht niet is toegestaan. Als de provincie de grond in bezit heeft, kan zij besluiten dat jacht op haar gronden niet van toepassing is en dat bij overlast of schade diervriendelijker, niet dodelijke maatregelen worden toegepast om overlast te verminderen.

Aanbeveling 8: plezierjacht (benuttingsjacht) wordt door de provincie op haar gronden niet toegestaan. In geval van schade of overlast op gronden in eigen beheer door in het wild levende dieren, worden diervriendelijker, niet dodelijke, preventieve oplossingen gekozen.

De provinciale overheid is belast met de uitoefening van de bevoegdheden gericht op beheer en schadebestrijding. In beleidsnota's kan de provincie aangeven op welke wijze zij van deze bevoegdheden gebruik zal maken. Met name de faunabeheereenheden zijn belast met het organiseren van de uitvoering van het faunabeheer. De uitvoering van het beheer en de bestrijding ligt vervolgens grotendeels bij de Wildbeheereenheden; lokale/regionale samenwerkingsverbanden van jachtaktehouders (oftewel jagers – zie ook figuur 4).

FBE's worden erkend door de provincie en maken een faunabeheerplan dat de provincie moet goedkeuren. De provinciale overheid dient er bij de erkenning van deze faunabeheereenheden en -plannen op toe te zien dat er conform de uitgangspunten van de Flora- en faunawet wordt gewerkt. Temeer daar de faunabeheerplannen de basis vormen voor het geven van de ontheffing en het lot van vele dieren daarmee wordt bepaald. Nu is het zo dat ze bestaan uit grondgebruikers, waaronder terreinbeheerders, agrariërs en jagers. Door deze samenstelling bestaat het risico dat belangen van

---

³¹ <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/natuur-en-biodiversiteit/natuurnetwerk-nederland>

mens en dier niet eerlijk tegen elkaar worden afgewogen. De belangen voor het dier zijn door het ontbreken van dierenbeschermingsorganisaties ondergeschikt aan die van de mens. Dit kan voorkomen worden door ook dierenbeschermingsorganisaties deel te laten uitmaken van faunabeheereenheden. De provincie zou er ook voor kunnen kiezen om een klankbordgroep faunabeleid in te stellen, waar dierenbeschermingsorganisaties deel van uitmaken en hun input geven. De provincie Gelderland hanteert een dergelijke constructie.

Aanbeveling 9: zorg dat dierenbeschermingsorganisaties meer betrokken worden bij de faunabeheerplannen door ze toe te voegen aan de faunabeheereenheid. Of stel een klankbordgroep in, waarin ook dierenbeschermingsorganisaties zitting hebben.

4.4.2 Ontheffingen, vrijstellingen en aanwijzingen voor het faunabeheer

Provincies hebben, zoals al eerder aangegeven, verschillende mogelijkheden om af te wijken van bepaalde in de Flora- en faunawet opgenomen verboden. Ze kunnen hiertoe ontheffingen, vrijstellingen en aanwijzingen afgeven. In het geval van ontheffingen gebeurt dit in principe nadat erom is gevraagd door bijvoorbeeld een grondeigenaar of FBE en er sprake is van bijvoorbeeld schade of overlast in een specifiek gebied en gedurende een bepaalde periode. Vrijstellingen lijken op ontheffingen, maar hier hoeft niet om te worden gevraagd, omdat deze op voorhand worden afgegeven wanneer duidelijk is dat een bepaalde diersoort voor schade of overlast zorgt in een wat groter gebied. De provincie hanteert hiervoor de provinciale vrijstellingslijst (zie paragraaf 4.2.3 en 4.2.5). Ontheffingen en vrijstellingen worden in beginsel verleend aan een FBE, niet aan een particulier.

Bij aanwijzingen wijst de provincie actief personen (meestal jachtaktehouders) aan om schade en overlast door bepaalde soorten te voorkomen. Dit is bijvoorbeeld het geval voor muskusrattenbeheer en het hanteren van een 0-stand (van bijvoorbeeld wilde zwijnen). Bij aanwijzingen geldt dat de aangewezen personen zonder toestemming van de grondeigenaar dieren op dat terrein mag doden.

Wanneer de provincie ontheffingen, vrijstellingen en aanwijzingen afgeeft voor het doden van dieren, is het van belang dat zij toeziet op de wijze waarop de grondgebruikers de handelingen verrichten. Het is namelijk alleen toegestaan om dieren te doden als er geen andere bevredigende oplossing is, er geen afbreuk wordt gedaan aan de gunstige staat van instandhouding van de soort en de handeling ter voorkoming dient van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren. Op dit moment schiet aandacht voor alternatieve mogelijkheden ernstig tekort. In veel gevallen blijkt dat het doden van dieren niet effectief is, daarmee dus geen structurele oplossing wordt bereikt en er keer op keer harde maatregelen (waaronder doden) nodig lijken te zijn. Aangezien provincies nu ook schade uitkeren, hebben zij baat bij een verhoogde inzet van goede alternatieven om schade te voorkomen. Dit kunnen zij doen door in afgegeven vergunningen duidelijke voorwaarden te stellen zodat alternatieven goed ingezet worden.

Aanbeveling 10: de provincie hanteert een strikter 'nee-tenzij'-beleid met betrekking tot het doden van dieren in het kader van schadebestrijding. Er wordt eerst zorgvuldig getoetst of er geen andere oplossing bestaat. In de voorwaarden stelt men eisen die ertoe leiden dat alternatieven optimaal ingezet worden, voordat men tot het doden van dieren overgaat.

Daarnaast kan de provincie alternatieven stimuleren door te investeren in innovatieve projecten die resulteren in effectieve middelen om dieren te weren waar dat nodig is. Het gebruik van deze middelen kan zij stimuleren door ze tegen een redelijk tarief uit te lenen aan de agrariër op het moment dat hij of zij ze nodig heeft. Vaak is het middel maar tijdelijk nodig en is de aanschaf duur. Middels een leensysteem blijven de kosten voor de agrariër laag.

Aanbeveling 11: de provincie maakt geld en middelen vrij voor de ontwikkeling en toepassing van alternatieven voor doden ter voorkoming van schade.

Geen enkel dier is altijd, het hele jaar door, in de hele provincie schadelijk. Aanwijzingen en vrijstellingen zijn vrij generiek en belemmeren de mogelijkheid tot maatwerk, terwijl ontheffingen die mogelijkheid wel bieden. Daar waar maatregelen nodig zijn om overlast te voorkomen, kan ingegrepen worden. Op plekken waar de dieren geen overlast veroorzaken, hoeft niets te gebeuren en mag dat ook niet. De provincie kan een heleboel dierenleed voorkomen door geen aanwijzingen af te geven en geen dieren op te nemen op de provinciale vrijstellingslijsten.

Aanbeveling 12: de provincie verkiest het systeem van ontheffingen boven dat van vrijstellingen en aanwijzingen, zodat er sprake is van meer maatwerk.

Over het algemeen is het gebruikelijk dat er bij beheer en schadebestrijding onderscheid wordt gemaakt tussen inheemse en uitheemse dieren. Beheer van uitheemse dieren is eerder toegestaan dan van inheemse dieren. Zowel inheemse als uitheemse dieren kunnen lijden en pijn en stress bewust ervaren. Dieren die zonder welzijnsproblemen op zelfstandige wijze voorkomen in Nederland en waarvan gezegd kan worden dat zij zich al succesvol gevestigd hebben, kan de provincie gewoon accepteren in de vrije natuur. Hieronder vallen bijvoorbeeld bepaalde ganzensoorten, muskusratten en verwilderde katten.

Aanbeveling 13: de provincie accepteert 'ingeburgerde' uitheemse diersoorten. Met deze dieren wordt net zo zorgvuldig (diervriendelijk) omgegaan als met inheemse dieren.

4.4.3 **Verwilderde katten**

De een ziet een verwilderde kat als een bedreiging voor de inheemse dieren, de ander vindt dat zij ook recht heeft op een leven. Eén ding is zeker: het jaarlijks afschieten van duizenden katten in het buitengebied zorgt niet voor een structurele vermindering van het aantal dieren en minder schade aan de andere inheemse dieren. Zolang aan de voorkant niets gebeurt en dieren die gehouden mogen worden niet verplicht worden gechipt en gesteriliseerd, blijft het probleem van verwilderde katten bestaan. De provincie kan pleiten voor een verplichte registratie en sterilisatie bij de nationale overheid. Daarnaast is de toepassing van TNR (vangen, steriliseren en weer terugzetten) een effectieve methode in bebouwde gebieden om overlast te voorkomen. Als TNR plaatsvindt naast kwetsbare natuurgebieden, kan ook de toestroom van verwilderde katten in het buitengebied worden ingeperkt. Nu ligt TNR vaak alleen in handen van gemeenten in samenwerking met de Dierenbescherming, maar de provincie kan hieraan bijdragen. Tot slot hebben provincies de mogelijkheid om het afschot van dieren te verbieden op plekken waar het nog steeds mogelijk is door de verleende vergunning in te trekken.

Aanbeveling 14: de provincie verbiedt het afschieten van verwilderde katten, pleit bij de nationale overheid voor het verplicht chippen en steriliseren van huiskatten en geeft steun aan TNR-projecten binnen de bebouwde kom in haar provincie op plekken waar het bijdraagt aan verminderde overlast in omringende natuurgebieden.

4.4.4 **Handhaving**

De provincie zou er bij de Rijksoverheid voor kunnen pleiten dat de groene handhaving bij de dierenpolitie, in samenwerking met taakaccenthouders milieu bij politie, komt te liggen. Hierin is een belangrijke sturende en bevorderende rol weggelegd voor de provincies, die - naast organisatorische aspecten en het in algemene zin bevorderen van samenwerking tussen groene handhavers – bestaat uit het bieden van een goede beleidsmatige basis voor groene handhaving in de provincie. Hanteer duidelijke, eenduidige en doeltreffende ontheffingsvoorwaarden, breng problemen in de handhavingspraktijk in kaart en verwerk zo nodig de knelpunten in het beleid (bijvoorbeeld aanscherping van ontheffingsvoorwaarden, of in meer algemene zin meenemen in het provinciaal faunabeleid; waar moeten prioriteiten liggen in de provinciale handhavingstaken).

Aanbeveling 15: de provincie bevordert de samenwerking tussen de verschillende groene handhavers in de provincie. Daarnaast biedt zij een goede basis voor de handhaving via haar provinciaal faunabeleid en het hanteren van duidelijke, eenduidige en hanteerbare ontheffingsvoorwaarden.

4.4.5 **Noodhulp in het wild levende dieren**

Doordat er geen duidelijke regelgeving bestaat rondom hulpbehoevende dieren in het wild, leven vragen zoals: Wanneer vallen wilde dieren in nood precies onder de zorgplichten? Op welke manier moet de zorgplichten ingevuld worden? Wie is financieel verantwoordelijk voor het uitvoeren van de zorgplichten? Duidelijk is dat de maatschappij verwacht dat in het wild levende dieren worden geholpen wanneer ze in nood verkeren. Omdat er wettelijke zorgplichten bestaan én omdat de overheid al regels heeft gesteld waaraan opvangcentra moeten voldoen, is het logisch dat de opvang van inheemse dieren onder de verantwoordelijkheid van de overheid valt. De verschillende overheden, het Ministerie van Economische

Zaken, de provincies en gemeenten, zouden daarom de opvang van inheemse dieren gezamenlijk volledig of gedeeltelijk moeten bekostigen en een faciliterende rol moeten innemen. Dit laatste kan betekenen dat men meekijkt bij het zoeken naar geschikte opvanglocaties en ondersteuning biedt bij het bouwen of verbouwen ervan. Ook inzetten op preventief beleid kan bijdragen, doordat dieren minder vaak slachtoffer worden van menselijk handelen. Het is positief dat bepaalde provincies, waaronder Noord-Brabant, deze verantwoordelijkheid al nemen door noodhulp voor in het wild levende dieren in meer of mindere mate te ondersteunen.

Aanbeveling 16: de provincie zorgt ervoor dat noodhulp aan in het wild levende dieren is geregeld door samen met alle betrokkenen in de keten dierenhulp afspraken te maken over wie wat doet en wie waar financieel ondersteunt. Zowel provincie, Rijk als gemeente zouden daaraan bij moeten dragen.

Aanbeveling 17: vanuit de algemene zorgplicht besteedt de provincie aandacht aan preventie van aanrijdingen met wild, het verbinden van natuurgebieden en noodhulp voor in het wild levende dieren.

4.4.6 Ruimtelijke ingrepen

Vooralsnog ligt deze verantwoordelijkheid niet bij de provincie. Maar dit verandert met de komst van de nieuwe Wet natuurbescherming. Of reguliere werkzaamheden - zoals waterschap- en natuurbeheer, bosbouw en landbouw, groenbeheer in de gemeente, regulier gebruik zoals van bijvoorbeeld terreinen door recreanten en defensie, maar ook woningbouw en wegeaanleg - uitgevoerd worden volgens de wet, valt vanaf de invoering onder de verantwoordelijkheid van provincie. In eerste instantie zal de provincie uiteraard vooral te maken krijgen met de afgifte van ontheffingen als er streng beschermde soorten aanwezig zijn. Het is daarom belangrijk dat zij zich goed voorbereidt op deze bijkomende taak.

Aanbeveling 18: bereid je als provincie goed voor op de uitbreiding van het takenpakket op het gebied van ruimtelijke ingrepen. Zorg voor een goede ambtelijke ondersteuning en flankerende handhaving die in staat is om vergunningaanvragen te beoordelen en af te geven en zorg ervoor dat hierop gehandhaafd wordt, net als op de reguliere werkzaamheden die plaatsvinden onder goedgekeurde gedragscodes.

5 Ganzen

In juni 2011 presenteerde de Dierenbescherming haar visie op zomerganzen aan de landelijke en provinciale overheid. Deze visie was een reactie op het G7-akkoord dat Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Stichting Agrarisch en Particulier Natuur- en Landschapsbeheer Nederland, de Federatie Particulier Grondbezit, de 12Landschappen, Vogelbescherming Nederland en de Land- en Tuinbouworganisatie Nederland (LTO) gesloten hadden. Kern van het akkoord was een drastische aantalsreductie van de in de zomer in Nederland verblijvende ganzen, om zo te komen tot een acceptabel schadeniveau, vergelijkbaar met dat uit 2005. In ruil voor de aantalsreductie in de zomer zou er meer rust komen voor overwinterende ganzen in Nederland. Deze dieren zouden niet meer van overjarig grasland verjaagd worden via (ondersteunend) afschot. Verjaging via ondersteunend afschot op kwetsbare percelen zou nog wel mogelijk zijn.

De Dierenbescherming zag bezwaren in het akkoord. Met name het doden van grote aantallen dieren in de zomer stuitte tegen de borst. Niet alleen omdat het dierenleed veroorzaakt, maar ook omdat tot op heden het doden van dieren niet leidt tot een vermindering in schade. De Dierenbescherming presenteerde in haar visie een diervriendelijker aanpak, die zou leiden tot minder dierenleed onder zomerganzen én minder schade.

Provincies omarmden het G7-akkoord, maar eind 2013 is het toch gesneuveld. LTO trok zich terug omdat een deel van de achterban geen vertrouwen had in de plannen. Sindsdien is elke provincie verantwoordelijk voor haar eigen ganzenbeleid en hebben ze bijna allemaal een ganzenbeheerplan op basis van beleid dat is opgesteld in overleg met de stakeholders (terreinbeheerders, agrariërs en jagers). Het beleid in de verschillende provincies is veelal gebaseerd op het oorspronkelijke G7-akkoord, met uitzondering van Overijssel, Gelderland en Friesland, waar ook winterganzen gedood mogen worden op overjarig grasland. Flevoland, Groningen, Limburg en Drenthe lijken eveneens af te wijken van het akkoord. Zij nemen juist minder drastische maatregelen tegen ganzen die in de zomer verblijven.

Tijdens het proces waar alle provincies afhankelijk van elkaar beleid vormden en uitvoeringskaders opstelden, heeft de Dierenbescherming herhaaldelijk verwezen naar haar zomerganzenvisie. Echter, deze visie was oorspronkelijk enkel gericht op zomerganzen, omdat alleen die groep zwaar onder druk leek te komen door de afspraken in het G7-akkoord. Nu blijkt dat een aantal provincies naast het doden van dieren in de zomer, ook het doden van ganzen in de winter opnieuw goedkeurt. Om kenbaar te

maken hoe de Dierenbescherming denkt over deze ontwikkeling, is het noodzakelijk om de visie uit 2011 op zomerganzen uit te breiden met winterganzen. Daarnaast is het nuttig om de visie op zomerganzen te herzien, aangezien in de afgelopen jaren meer kennis beschikbaar is gekomen.

In dit hoofdstuk presenteren we een diervriendelijke visie op zomer- en winterganzen, die kan rekenen op een brede steun vanuit de maatschappij. Van de Nederlandse bevolking vindt immers 62 procent het doden van ganzen niet acceptabel, terwijl 60 procent denkt dat alternatieven voorhanden zijn en 79 procent een rol voor de overheid ziet in de ontwikkeling van alternatieven³². De visie van de Dierenbescherming past dan ook in het door de overheid gestimuleerde Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO).

5.1 Kerngetallen

Tot de jaren dertig kwam de grauwe gans in Nederland voor als broedvogel. Door overbejaging verdween het dier. Sindsdien, tot en met de jaren zestig, kwamen in Nederland nauwelijks ganzen als broedvogel voor (wel als overwinterende gast). Waarschijnlijk hebben ook de kol- en de brandgans in een ver verleden in Nederland gebroed. Vanaf de jaren zestig zijn er verschillende redenen waarom broedende grauwe ganzen een opmars maakten in Nederland:

- beheermaatregelen in natuurgebieden werden met succes speciaal gericht op het terugkrijgen van de grauwe gans als broedvogel;
- voedselbeschikbaarheid nam door intensivering van de landbouw toe.

Daarnaast profiteerden ook andere ganzensoorten, zoals de kolgans, gedomesticeerde grauwe gans (soepgans), Canadese gans, brandgans, nijlgans en Indische gans van deze veranderingen. Bij deze andere soorten gaat het in de regel om dieren die in eerste instantie door mensen gehouden werden, maar vervolgens ontsnapten of gedumpt werden en zich vervolgens op succesvolle wijze vestigden in Nederland. Ook betreft het ganzen die in de winter door jagers verwond zijn, waardoor ze niet in staat waren om naar het noorden te trekken om te broeden.

Momenteel zijn er ongeveer 630.000 zomerganzen (waarvan merendeel grauwe gans is, namelijk ongeveer 440.000). Het zijn broedende en niet-broedende (jongen en jongere en ruiende dieren uit andere landen) ganzen³³. Het aantal broedende ganzenparen in Nederland neemt nog steeds toe. Broedende grauwe ganzen zijn gestart vanuit het zuidwesten en de populatie groeit nu door naar het noordoosten. Gegevens laten zien dat de aantallen dieren in nieuwe broedkolonies eerst toenemen, maar uiteindelijk op een stabiel niveau komen te liggen (zie Oostvaardersplassen, de Gelderse Poort en de Ooijpolder bij Nijmegen)³⁴. Modelberekeningen laten zien dat de aantallen grauwe ganzen landelijk zullen stabiliseren en dat dit stabilisatiepunt lager komt te liggen bij aanwezigheid van het natuurlijke roofdier, de vos³⁵. Toch worden jaarlijks 20.000 vossen afgeschoten. Een overzicht van de trend in aantal vogels per provincie is gedocumenteerd in Visser (2014)³⁶.

³² Blaauw research, 2006. De beleving van jacht onder Nederlanders. Enquête bij Dierenbescherming op te vragen bij Femmie.Smit@dierenbescherming.nl

³³ Sovon broedvogel balans 2013. Thema Ganzen. www.sovon.nl/sites/default/files/doc/Vogelbalans_2013LR_0.pdf

³⁴ Voslamber & Van Turnhout 2008 Invloed van terreinbeheer op het wel en wee van Grauwe Ganzen in de Ooijpolder. www.sovon.nl/pdf/Limoso_81-2_2008_74-76_Voslamber.pdf

³⁵ Van der Jeugd et al. 2006. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? www.sovon.nl/pdf/Ond%202006-02%20Overzomerende_ganzen.pdf#107

³⁶ Visser (2014) Zonnigere toekomst voor de zomergans. www.dierenbescherming.nl/wat-wij-doen/actueel/nieuws/nieuws-overzicht/rustgebieden-voor-zomerganzen-leiden-tot-minder-schade

Het aantal overwinterende ganzen lijkt sinds de winter van 2010-2011 te stabiliseren rond de twee miljoen. Echter, de ganzen blijven langer in Nederland, waardoor het aantal gansdagen nog steeds toeneemt (Sovon, broedvogel balans 2013)³⁴.

Ieder jaar doden jagers en dierplaagbestrijders, met toestemming van provincies en met instemming van grondeigenaren zoals agrariërs, terreinbeheerders en gemeenten, steeds meer ganzen. Dit ten behoeve van schadebestrijding en vliegveiligheid. In 2000 schoten jagers nul ganzen, in de winter van 2010-2011 schoten zij ongeveer 105.000 trek ganzen, met name kol- en grauwe ganzen³⁷. Ook de ganzen die in de zomer in Nederland verbleven om te broeden, op te groeien en/of te ruïen, lopen een groot risico. In 2012 werden bijna 140.000 ganzen, met name grauwe ganzen, gedood. Dit voornamelijk via afschot, maar ook door het vangen van ruïende, dus weerloze, dieren en vergassen rondom Schiphol (ongeveer 5.000 dieren). Een overzicht van het afschot van zomerganzen per provincie tussen 2009 en 2012 is gedocumenteerd door Visser (2014)³⁸.

5.2 Visie Dierenbescherming

Dierpopulaties worden gereguleerd door voedselaanbod, de aanwezigheid van geschikte leefomgeving, ziekte, predatie en concurrentie tussen en binnen soorten. De Dierenbescherming is voorstander van het reguleren van ganzenpopulaties om schade aan gewassen te verminderen, door de beschikbaarheid van voedsel en de mogelijkheid tot broeden te beperken. Dieren dienen effectief en diervriendelijk te worden verjaagd uit agrarisch gebied. Afschieten of wegvangen is geen optie, omdat dit bij dieren veel pijn en stress oplevert en het tot op heden ook niet effectief gebleken is. Aantallen blijven toenemen, net als schade, terwijl er duizenden dieren gedood zijn. Tussen 25 en 40 procent van de ganzen in Nederland vliegt rond met hagel in het lijf. Deze dieren zijn aangeschoten maar niet gedood en hebben (tijdelijk) geleden. Vangen en vergassen is voor wilde vogels een zeer stressvolle aangelegenheid. Bovendien is dit een kostbare oplossing die niet opweegt tegen de baten.

De Dierenbescherming is van mening dat gebieden waar ganzen wel mogen komen extra aantrekkelijk gemaakt moeten worden door bijvoorbeeld het inzaaien van witte klaver (ook goed voor bijen³⁹). Naast foerageermogelijkheden dienen ganzengebieden over voldoende water en riet te beschikken zodat de dieren kunnen rusten, ruïen en broeden. Ook mogen jacht en schadebestrijding, zoals het vangen en doden van ruïende ganzen of het vernielen van nesten en eieren, in die gebieden niet voorkomen. De omvang die deze opvanggebieden zouden moeten hebben, varieert per provincie en hangt af van de geschiktheid van de omgeving voor ganzen en de tijd van het jaar^{40,41}.

³⁷ Sovon broedvogel balans 2013. Thema Ganzen. www.sovon.nl/sites/default/files/doc/Vogelbalans_2013LR_0.pdf

³⁸ Visser (2014) Zonnigere toekomst voor de zomergans. www.dierenbescherming.nl/wat-wij-doen/actueel/nieuws/nieuws-overzicht/rustgebieden-voor-zomerganzen-leiden-tot-minder-schade

³⁹ www.telegraaf.nl/binnenland/23371944/_Bijen_gebrek_aan_voedsel_.html

⁴⁰ Hornman M. & E. van Winden. 2013. Verspreiding van ganzen in Nederland en de afzonderlijke provincies in 2007 - 2012 in relatie tot opvangbeleid. Sovon-rapport 2013/35. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen. www.faunafonds.nl/upl/files/Rapporten%5C81.%20Rapport%20verspreiding%20ganzen%202007_2012%20Sovon%20%28lage%20kwaliteit%29.pdf

⁴¹ Flevoland is, voor zover bij ons bekend, de enige provincie waar men rust heeft in natuurgebieden in de zomer (geen eieren/nesten stukmaken). Flevoland heeft ~ 11.000 ha rustgebieden voor ganzen aangewezen. Grofweg de helft daarvan bestaat uit water. Flevoland heeft een oppervlakte van 241.200 ha, waarvan 99.900 ha bestaat uit water. 63 procent van het land heeft een agrarische bestemming, 9% betreft infrastructuur, 15 procent natuur, 3 procent recreatie en 10 procent binnenwater. Flevoland herbergt in de zomer zo'n 37.000 ganzen, in de winter zo'n 123.000.

De omgeving waar ganzen niet welkom zijn, dient minder geschikt gemaakt te worden. Dit kan in eerste instantie door hier consequent dieren te verjagen of te verstoren (op diervriendelijke wijze). Hiervoor is vooral een verandering op organisatorisch niveau noodzakelijk. Een agrariër die overlast ervaart, moet één helder aanspreekpunt hebben - zoals de secretaris van de faunabeheereenheid met een aantal ondersteunende faunabeheerders - en vanuit dit centrale punt dient een handeling (verjaging) plaats te vinden. Dit is nu niet het geval, met uitzondering van de provincie Flevoland. Alle andere provincies zijn afhankelijk van vrijwillige jagers die niet te allen tijde in staat zijn om schade te voorkomen. Dit leidt tot ontevredenheid bij de agrariërs, ongecoördineerde verjaagacties en veel dode ganzen. En dat allemaal omdat men het onmogelijke najaagt; het reduceren van ganzenaantallen, in plaats van te sturen op schadevermindering door voldoende rust en ruimte en effectieve verjaging van kwetsbare percelen.

Voor het verjagen van ganzen van percelen waar zij niet welkom zijn, adviseert de Dierenbescherming het gebruik van diervriendelijke(r) weer- en verjaagmiddelen. Er zijn er voldoende middelen (bijvoorbeeld laserstralen) op de markt die dieren op diervriendelijke wijze uit het veld kunnen houden. Deze worden door de grondgebruiker niet voldoende benut, vaak door gebrek aan draagvlak. De provincie kan werken aan verhoging van het draagvlak, door te investeren in voorlichting en subsidies. Dit zou door een faunabeheereenheid uitgevoerd kunnen worden, mits de provincie daarin ondersteuning biedt en er commitment is om bij overlast juist te kijken naar middelen die niet dodend zijn.

Naast het verjagen kunnen andere structurele maatregelen genomen worden om mogelijke overlast te verkleinen, zoals het duidelijk scheiden van agrarisch en ganzengebied door het planten van dicht struikgewas. Hierdoor zullen ganzenfamilies met niet vliegvlugge kuikens niet vanuit hun broedgebied naar het agrarisch gebied verplaatsen. Een andere maatregel is verlaging van het waterpeil. Dit is ongunstig voor ganzen omdat het de vluchtmogelijkheid van de jongen verkleint. Ook kan juist verhoging van het peil een maatregel zijn, als er bij laag water sprake is van eilandjes. Indien het waterpeil stijgt, verdwijnen de eilandjes en daarmee ook de mogelijke broed- en foerageerplekken. Stoppen met de jacht op vossen is ook een goede maatregel, aangezien de aanwezigheid van deze dieren duidelijk het broedsucces van ganzen verlaagt. Ook kan gekozen worden voor verschraling van het gebied, aangezien minder voedingsstoffen in het gras door verminderd kunstmestgebruik resulteert in minder ganzen. In het geval van kleine, overzichtelijke (alle nesten kunnen gevonden worden) en beheersbare populaties (gedomesticeerde) ganzen, kan nestbeheer nodig zijn om de aanwas te beperken. Eventueel kunnen kleine groepjes gedomesticeerde ganzen weggevangen en herplaatst worden. Deze combinatie van maatregelen zorgt ervoor dat de populatie zomerganzen niet verder groeit, maar stabiliseert en binnen een aantal jaren zelfs afneemt.

Alle door de Dierenbescherming voorgestelde methoden werken in de praktijk. Toch blijft er weerstand tegen bestaan. De methoden voorgesteld voor de agrarische sector worden als arbeidsintensief, relatief duur en vaak ten onrechte als niet-effectief ervaren. De provincie dient een leidende rol te nemen in het verder promoten, ontwikkelen, inzetten en uitwerken van deze alternatieven. Diervriendelijker alternatieven ter voorkoming van overlast in plaats van doden worden - in tegenstelling tot massaal afschot en vergassing - breed gedragen door het publiek³⁰.

5.2.1 Argumenten voor afschot weerlegd

Door voorstanders van jacht (zowel benuttingsjacht als jacht in het kader van beheer- en schadebestrijding) worden verschillende argumenten gebruikt om afschot van ganzen te ondersteunen. Argumenten zijn echter niet altijd terecht en/of voldoende onderbouwd.

Het argument dat ganzen schade aanrichten aan landbouwgewassen lijkt het sterkst te zijn. Overzomerende ganzen maken gebruik van gras en andere kwetsbare gewassen. Deze begrazing resulteert in een verminderde grasopbrengst voor productiedieren. In 2013 is bij het Faunafonds ongeveer tien miljoen euro uitgekeerd ter compensatie van schade (zeven miljoen voor winterganzen en 2,9 miljoen voor zomerganzen)⁴². Schade aan gewassen kan in de ogen van de Dierenbescherming echter op andere wijze dan door middel van afschot worden beperkt. Maatregelen in de provincie Flevoland tonen dit aan. De schade die in Flevoland optreedt, valt met 32.000 euro per jaar in het niet ten opzichte van andere provincies waar ganzen veel voorkomen (ook verhoudingsgewijs). Flevoland heeft als enige provincie een beleid dat gericht is op rust, beloning, spreiding (op overjarig grasland) en gecoördineerde verjaging. Meer informatie over het beleid in Flevoland is te vinden in paragraaf 5.3.1.

Andere argumenten die worden ingezet om te pleiten voor jacht:

1. koeien hebben een voorkeur voor gans-vrij gras;
*pilots laten echter zien dat de voedselopname en melkproductie van koeien die gras krijgen waar ganzen eerder op gegraasd hebben, niet lager liggen dan onbegraasd gras. Ook de kwaliteit van het gras gaat door ganzenbegrazing niet achteruit*⁴³.
2. door ganzen worden ziektes naar de koe overgedragen;
*over ziekteoverdracht van gans naar koe door het eten van door ganzen begraasd gras is niet voldoende bekend*⁴⁴ om hier een goede uitspraak over te doen.
3. het broedsucces van weidevogels daalt door aanwezigheid van ganzen;
studies over de interactie tussen weidevogels en ganzen in Nederland tonen aan dat ganzen geen negatief effect hebben op weidevogelbroedsucces^{45, 46, 47, 48}. In de Oostvaardersplassen lijkt het er eerder op dat de aanwezigheid van grauwe ganzen het broedsucces van Kieviten verhoogt, zo zeggen boswachters daar⁴⁹.
4. ganzen zorgen door grazen en hun uitwerpselen voor schade aan de natuur.

⁴² Jaarverslag Faunafonds.

www.faunafonds.nl/upl/files/Jaarverslagen%5CJaarverslag%20Faunafonds%202013%20website.pdf

⁴³ Zijlstra et al. 2009 Overzomerende ganzen op melkveebedrijven: bedrijfsschade, diergezondheidsrisico's en oplossingsrichtingen. (<http://edepot.wur.nl/15286>)

⁴⁴ Weber, M.F. & A.E. Heuvelink, 2013. Zijn ganzen een relevante bron van salmonella besmettingen op melkveebedrijven? De Gezondheidsdienst voor Dieren, Deventer.

www.faunafonds.nl/upl/files/Rapporten%5C87.%20Ganzen%20Melkvee%20en%20Salmonella.pdf

⁴⁵ Brandsma, O.H., 2012. Broedende en overzomerende ganzen in en rondom de Hoogwaterzone (De Wieden). Vereniging Natuurmonumenten, Wanneperveen.

www.faunafonds.nl/upl/files/Rapporten%5C72.%20Brandsma%20Raster%20grauwe%20ganzen%20Wieden%202012.pdf

⁴⁶ Kleijn en Bos 2009 Evaluatie Opvangbeleid 2005-2008 overwinterende ganzen en smienten. Deelrapport 11. Effect van Brandganzen op broedende weidevogels <http://edepot.wur.nl/12260>

⁴⁷ Kleijn, D., J.J. van der Hout, H.A.H. Jansman, R.J.M. van Kats, E. Knecht, D. Lammertsma, G.J.D.M. Müskens en T.C.P. Melman, 2011. Hebben Grauwe ganzen een negatief effect op weidevogels? Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 2233. <http://edepot.wur.nl/188045>

⁴⁸ Bos D. et al. 2008 Ganzen in de natuur knelpunten of kwesties? Verslag discussiebijeenkomst Alle landschapstypen www.beheerdersnetwerken.nl/bestanden/verslag_vwp_ganzen_081216.pdf

⁴⁹ Mondelinge mededeling Frans Vera, voormalig medewerker Staatsbosbeheer.

Bij iets meer dan 50 procent van de natuurbeheerders bestaat de perceptie dat ganzen natuurschade veroorzaken⁵⁰. Het weinige onderzoek dat hierover beschikbaar is, toont echter aan dat de schade aan natuur in de praktijk beperkt is en zeker niet toepasbaar op alle natuurgebieden; vaak alleen op kleine en/of nutriëntarme gebieden. Rietvegetatie kan bij overbegrazing verdwijnen, maar dit probleem is door maatregelen zoals het afschermen van riet via gaas te voorkomen⁵¹. Bovenmatige verrijking van natuurgebieden met nutriënten kan niet direct worden verbonden aan de aanwezigheid van ganzen. Ook de plantenrijkdom verschilt niet tussen begraasd en niet-begraasd grasland⁵².

5.2.2 Doden geen duurzame oplossing

De Dierenbescherming is van mening dat het doden van ganzen niet leidt tot een duurzame oplossing. De redenen hiervoor zijn:

- Elk jaar weer moeten duizenden ganzen gedood worden om het 'streefniveau' te halen.
- Men zet nu in op het doden van veel grauwe ganzen in de zomer. Dit zal ruimte geven voor andere ganzensoorten, zoals de brandgans, die nu in opmars is⁵³. Hierdoor zal het totaal aantal ganzen niet afnemen en schade ook niet.
- De consumptie van gedode dieren maakt het doden nog niet duurzaam omdat:
  - Dieren en mensen hieronder lijden
    - Dieren worden soms niet direct gedood (25 tot 40 procent van de dieren vliegt rond met hagel, Ebbinga *et al.* 2010)⁵⁴ en ongelukken waarbij mensen gewond raken door een jachtgeweer komen voor.
    - Ook vangen en vergassen van ganzen levert veel stress op en kan daarom niet plaatsvinden zonder ernstig dierenleed tijdens het dodingproces te veroorzaken.
  - Consumeren uit het wild onder de huidige omstandigheden niet noodzakelijk is. Er zijn genoeg alternatieven (vegetarisch of biologisch vlees).
  - Als iedereen overgaat tot het consumeren van wild, de natuur op het vasteland vrij snel net zo 'leeg' is als de huidige oceanen en zeeën.
  - Het creëren van een marktvraag het ganzenprobleem in stand kan houden in plaats van het op te lossen.
  - Het leefgebied van in het wild levende dieren in Nederland dusdanig onder druk staat door verstedelijking, infrastructuur, windmolens, landbouw etc., dat de dieren die in het wild leven zo veel mogelijk met rust gelaten moeten worden.

⁵⁰ Kleijn *et al.* 2011. Grauwe ganzen en natuurschade in reservaten – een analyse van de perceptie van beheerders. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 2165. <http://edepot.wur.nl/170460>

⁵¹ www.gelderlander.nl/regio/betuwe/ganzen-vreten-jong-riet-park-lingezeigen-op-1.4645937?ls=pl

⁵² Kleijn, D., M. van Riel en T.C.P. Melman, 2012. Pilot onderzoek grauwe ganzen op Texel: Effectiviteit van beheersmaatregelen en ontwikkelingen in landbouw- en natuurschade. Alterra-rapport 2307, Wageningen. Zie pagina 65 en pagina 66 voor effecten van ganzen op natuurwaarden: www.faanafonds.nl/upl/files/Rapporten%5C69.%20Kleijn%20et%20al%202012.%20Pilot%20onderzoek%20grauwe%20ganzen%20op%20Texel.%20Alterra.pdf

⁵³ Sovon Vogelbalans 2013. Thema Ganzen. www.sovon.nl/sites/default/files/doc/Vogelbalans_2013LR_0.pdf

⁵⁴ Ebbinga *et al.* 2010 Onderzoek naar ganzentrek en het voorkomen van vogelgriep. Alterra-rapport 2055. <http://edepot.wur.nl/164254>

5.3 Rol van de provincie

De provincie heeft volgens de Dierenbescherming diverse mogelijkheden om te werken aan een duurzamer en diervriendelijker ganzenbeheer. In deze paragraaf worden de verschillende mogelijkheden toegelicht.

5.3.1 Verbeteren van het aansturingssysteem van faunabeheer

Als een agrariër schade ondervindt en zelf geen jager is, moet hij zich richten tot de wildbeheereenheid of de jager waarmee hij al afspraken heeft. De betreffende jager (of jagende agrariër) zal optreden tegen schade, als daarvoor een ontheffing aanwezig is, binnen de voorwaarden die aan de ontheffing verbonden zijn. Omdat jagers faunabeheertaken veelal uitvoeren naast hun baan, komt het regelmatig voor dat zij pas op een later moment ter plaatse zijn om dieren te schieten of te verjagen.

Het faunabeheer in Flevoland is organisatorisch anders ingericht dan in overige provincies, die het beheer in Flevoland als voorbeeld zouden moeten hanteren. De faunabeheereenheid, die uit één wildbeheereenheid bestaat, pacht er als stichting (bijna) alle gronden waarop jacht, schadebestrijding en beheer mogelijk is. Vervolgens verhuurt zij deze gronden aan jagers, onder strikte voorwaarden. Deze voorwaarden waarborgen dat schadebestrijding plaatsvindt op het moment dat het noodzakelijk is en niet wanneer de vrijwillige jager tijd heeft om actie te ondernemen. Elke melding van schade komt binnen bij de stichting. Zij zorgt ervoor dat de noodzakelijke handelingen plaatsvinden. Vanuit de opbrengsten van de verhuur van het jachtrecht, is een zestal professionele faunabeheerders in dienst. Deze beoordelen de schademelding, adviseren de agrariër ten aanzien van alternatieven ter voorkoming van schade en schakelen de betreffende jager in als blijkt dat dit nodig is. Indien de jager niet beschikbaar is, kunnen ze ook samen in actie komen (eventueel met vrijwilligers).

In de rest van Nederland is de provincie en dus ook de agrariër afhankelijk van de inzetbaarheid van vrijwillige jagers. Dat is niet voldoende om schadebestrijding effectief te laten verlopen in provincies waar veel ganzen zitten. Het gevolg: veel schade, die de provincies moeten vergoeden, en veel afschot. In Flevoland is niet alleen de aansturing beter geregeld, hier zijn ook voldoende (natuur)gebieden waar ganzen naartoe kunnen nadat ze zijn verjaagd. In de natuurgebieden krijgen de dieren de mogelijkheid om te rusten, foerageren, broeden en ruïen. Er vindt geen verstoring plaats en nesten blijven intact (geen nestbeheer). Ganzen mogen in de winter ook foerageren op overjarig grasland, maar mogen daar wel verjaagd worden (zonder te doden). Tevens mogen ganzen foerageren op teeltresten en stoppelvelden. Op overige productievelden en in de zomer op overjarig grasland, worden de dieren bijna direct verjaagd via ondersteunend afschot of met honden⁵⁵. Het gevolg is dat er nauwelijks schade is in vergelijking met andere provincies, agrariërs redelijk tevreden zijn en er minder afschot plaatsvindt.

Provincies zijn sinds 2014 niet alleen verantwoordelijk voor het vaststellen van het faunabeleid, de uitvoering en het verlenen van ontheffingen, maar ook voor het uitkeren van schade. Het budget dat hieraan gekoppeld is, kan naar eigen inzicht van provincie worden ingezet. De Dierenbescherming adviseert om een deel van het budget te gebruiken voor het aanstellen van professionele faunabeheerders, die op kunnen treden in geval van schade. In de toekomstig te verlenen

⁵⁵ Faunabeheerplan Flevoland 2014-2018. Ganzenbeheer pagina 31 t/m 48 www.flevoland.nl/producten-en-diensten/faunabeheerplan-flevoland/

ontheffingen dient opgenomen te worden dat in geval van schade, en niet dodelijke alternatieven onvoldoende gewerkt hebben, verjaging diezelfde dag nog dient plaats te vinden. Lukt dat niet, dan moeten de getroffen agrariërs een alternatief aangeboden krijgen via de faunabeheereenheid. De coördinatie behoort vanuit diezelfde faunabeheereenheid - die daarvoor de middelen van de provincie krijgt - plaats te vinden. Zij neemt contact op met de betreffende jager van het gebied waar melding van schade is en gaat na of inzet van verjaging direct mogelijk is. Lukt dat niet, dan zet een coördinator direct de professionele faunabeheerder in. Deze kan, wat betreft de Dierenbescherming, met niet dodelijke verjagingsmiddelen (zoals honden of de Agrilaser) schade voorkomen. Naast deze maatregelen moet de provincie voldoende opvanggebieden aanwijzen voor zomer- en winterganzen. Dit alles zal er toe leiden dat de kostenpost 'schade-uitkeringen' drastisch naar beneden gaat en de kosten van het professioneel beheer opheffen.

Aanbeveling 19: de provincie hanteert een systeem van gecoördineerd wildbeheer, vergelijkbaar met de provincie Flevoland.

5.3.2 Instellen van ganzengebieden en niet-ganzengebieden

De Dierenbescherming pleit ervoor dat provincies voor zowel zomer als winter gebieden aanwijzen waar ganzen welkom zijn en met rust worden gelaten, naast (kwetsbare) gebieden waar ganzen verjaagd mogen worden. Op die manier heeft het verjagen van dieren ook zin en kunnen ganzen leren waar ze wel en niet mogen zijn.

Provincies zullen voor hun eigen situatie moeten bepalen hoeveel ganzengebied in zomer en winter beschikbaar is. Daarvoor kunnen zij gebruik maken van literatuur en huidige praktijksituaties (zoals bijvoorbeeld Flevoland).

Ganzengebieden

Dit betreft gebieden die geschikt zijn voor ganzen om te broeden, rusten, foerageren en te ruïen. Voor succesvol gebruik van deze gebieden moeten de volgende maatregelen worden getroffen:

- zorg dat de gebieden die geschikt zijn om te broeden worden afgeschermd van productievelden (agrarisch gebied), bij voorkeur door dichte beplanting (struiken zoals meidoorn). Dit zorgt voor een natuurlijker situatie waar broedsucces afhangt van natuurlijke hoeveelheden voedsel en daarmee neemt de aanwas van jonge dieren af (Voslamber 2010)⁵⁶;
- zorg voor de aanwezigheid van water, riet en foerageergrond (klaver of kort gras);
- zorg voor rust (geen nestbeheer, jacht, schadebestrijding en beheer) en stroomlijn recreatie, zodat recreatie in de kern van het gebied beperkt is;
- maak gebieden extra aantrekkelijk door het zaaien met witte klaver. Ganzen gebruiken dit vijf keer liever om in te foerageren dan bemest gras⁵⁷. Dit voorkomt dat dieren op zoek gaan naar foeragemogelijkheden buiten de aangewezen ganzengebieden. Bovendien draagt klaver bij aan voedsel voor bijen;
- laat ganzen foerageren op teeltresten en stoppelvelden;

⁵⁶ Voslamber, 2010. Pilotstudie Grauwe Ganzen (*Anser anser*) De Deelen, 2007-2009. Onderzoek naar het uitrasteren van een broedpopulatie Grauwe Ganzen met als doel de populatie te beperken en landbouwschade te verminderen. SOVON-onderzoeksrapport 2010/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen. www.sovon.nl/pdf/OND_2010-02_Grauwe_Ganzen_De_Deelen.pdf

⁵⁷ Van Liere et al., 2009. Feeding Preferences in Greylag Geese and the Effect of Activated Charcoal. *Journal of Wildlife Management* 73, p. 924–931. www.maartenloonen.nl/literatuur/van_liere_jwm2009.pdf

- laat ganzen in de winter foerageren op overjarig grasland, maar laat verjaging zonder doden wel toe.

Niet-ganzengebieden

Dit betreft gebieden waar maatregelen genomen kunnen worden om 'ganzenoverlast' te beperken, als grondeigenaren dat zo ervaren. Dit kan gaan om vliegvelden en gebieden daaromheen en percelen met kwetsbare gewassen. Ook kan het in de zomer gaan om kwetsbare gewassen en overjarig grasland. In de winter is dit met name van toepassing op kwetsbare gewassen. Het is van belang dat ganzen vanaf het voorjaar beperkt toegang hebben tot overjarig grasland door effectieve verjaging, zodat het gras weer tijdig aan kan groeien. Maatregelen die de voorkeur hebben, zijn niet gericht op het doden van dieren en kunnen onderverdeeld worden in inrichtings- en verjagingsmaatregelen. In de volgende paragraaf wordt een aantal maatregelen beschreven om de gebieden waar ganzen niet welkom zijn, de niet-ganzengebieden, onaantrekkelijker te maken en de dieren te weren uit deze gebieden.

5.3.3 Maatregelen in niet-ganzengebieden

In niet-ganzengebieden kunnen verschillende maatregelen worden getroffen om ervoor te zorgen dat de dieren hier niet naartoe komen. Dat zijn:

- verlagen of verhogen van de waterstand in moerasgebieden in de broed- en ruiperiode. Broeden gebeurt bijna altijd in gebieden waar vluchtmogelijkheden naar water aanwezig zijn⁵⁸. Door deze vluchtmogelijkheid weg te nemen, is de locatie niet meer geschikt om te broeden. Verhoging van het peil is ook relevant als daarmee kleine eilandjes onder water komen te staan, zodat ook daar niet meer gebreed kan worden;
- stoppen met de vossenjacht. Deze maatregel zal, in combinatie met waterpeilverlaging, het aantal ganzen drastisch reduceren. Vossen hebben een grote invloed op het broedsucces⁵⁹;
- verlaging van de stikstof op het land zodat de voedselkwaliteit afneemt. Dit zal bijdragen aan een verdere vermindering van het aantal ganzen dat in Nederland neerstrijkt³³;
- gecoördineerde verjaging door Border collies⁶⁰. Dit is veel effectiever in het reduceren van schade dan de huidige, niet gecoördineerde, verjaging^{61,62,63};

⁵⁸ Feige et al., 2008. Characterisation of Greylag Goose *Anser anser* breeding areas in the Netherlands with special regard to human land use. Vogelwelt 129, p. 348-359. www.sovon.nl/pdf/Vogelwelt_129_2008_348-359_Feige-Graugans.pdf

⁵⁹ Voslamber B., J.L. Mulder & L. van den Bremer, 2012. Invloed van de vos op het broedsucces van Grauwe Ganzen; een pilotstudie in de Gelderse Poort. Zoogdiervereniging rapportnummer 2013.14. Sovon rapportnummer 2012/42. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen, Mulder-Natuurlijk in de Bilt en de Zoogdiervereniging te Nijmegen. <http://www.faunafonds.nl/upl/files/Rapporten%5C79.%20Voslamber%20et%20al%202013.%20Invloed%20vos%20op%20broedsucces%20grauwe%20gans.pdf>

⁶⁰ Oord, J.G.¹, B.S. Ebbinge², M. Kiers² en P.W. Goedhart³, 2011. Pilot verjaging ganzen met border collies¹. Effect van het verjagen met border collies op de verspreiding van ganzen in ZW-Friesland in 2009/2010^{2,3}. Bureau Oord Faunatechniek¹, Vlagtwedde en Alterra² en Biometris³, Wageningen. www.faunafonds.nl/upl/files/Rapporten%5C61.%20Oord%20J.G.%202011.%20Pilot%20border%20collies.pdf

⁶¹ Lensink, R., R.W.C. Strucker & D. Beuker, 2014. Effectiviteit van verschillende regiems van verjaging en afschot in relatie tot schade aan akkerbouwgewassen in de Hoekse Waard 2012-2013. Rapport nr. 14-022. Bureau Waardenburg b.v., Culemborg.

www.faunafonds.nl/upl/files/Rapporten%5C109.%20Effectiviteit%20verschillende%20regiems%20van%20verjaging%20en%20afschot%20in%20relatie%20tot%20schade%20aan%20akkerbouwgewassen.pdf

⁶² Bommel F.P.J. van 2010. Literatuur over de stuurbaarheid van ganzen d.m.v. bejaging of ondersteunend afschot. Memo, Faunafonds Dordrecht.

www.faunafonds.nl/upl/files/Rapporten%5C57.%20Bommel%20F.P.J.%202010.%20Literatuur%20over%20de%20stu

- innovatieve methoden van gecoördineerde verjaging door robotvogels^{64,65} en lasers^{66,67};
- verjaging door middel van goed getimed knallen, schreeuwgeluiden en dieralarmen⁶⁸. Bij continu gebruik van dit soort geluiden, treedt gewenning op na ongeveer veertien dagen. Deze periode is voor veel gewassen echter voldoende om een hoogte te bereiken die ze afdoende beschermt tegen vraatschade. Het gebruik van deze middelen op de momenten dat ganzen het terrein betreden, is meestal effectief⁶⁵;
- plaatsen van linten, zodat ganzen minder makkelijk kunnen landen op het perceel. Deze methode moet worden ingezet op het moment dat het gewas kwetsbaar is en niet in de periode daarbuiten⁶⁹. Kanttekening bij deze methode is dat ganzen vanuit het water het land op lopen onder de linten door. Toegang tot het land via het water of zijkant van het te beschermen veld moet dan ook voorkomen worden door andere fysieke barrières;
- kleine, beheersbare populaties gedomesticeerde en grauwe ganzen via nestbeheer (eieren vroegtijdig behandelen zodat jongen niet uitkomen) klein houden. In bepaalde gevallen kan voor de gedomesticeerde ganzen de gehele populatie of een deel, mits van beperkte omvang en niet te veel verwilderd, weggevangen worden. Deze dieren kunnen geplaatst worden bij diervriendelijke, verantwoordelijke eigenaren. Met de Dierenbescherming kan overlegd worden over de mogelijkheden voor opvang. Voorwaarde is dat in het vervolg voorkomen wordt dat ganzen zich opnieuw vestigen in die gebieden door middel van regelmatige monitoring en direct ingrijpen bij nieuwe vestiging van gedomesticeerde ganzen. In onoverzichtelijke situaties, waar niet alle nesten gevonden kunnen worden, heeft nestbeheer geen zin. De nesten die niet gevonden worden, zullen een hoger broedsucces en overleving van de jongen opleveren;
- gebieden onaantrekkelijk maken door voor ganzen niet-eetbare gewassen te telen, gewasresten onder te ploegen of gewassen te behandelen met niet goed smakende stoffen^{70,71,72}. Deze methoden gaan uit van het lerend vermogen van de dieren;
- verder ontwikkelen van initiatieven zoals de laserstralen⁶⁴ en geautomatiseerde akoestische of visuele verjaagmiddelen (op basis van sensoren);

---

urbaarheid%20van%20ganzen%20d.m.v.%20bejaging%20of%20ondersteunend%20afschot.%20Memo%2C%20Faunafonds%20Dordrecht..pdf

⁶³ Kleijn et al. 2009 Evaluatie Opvangbeleid 2005-2008 overwinterende ganzen en smienten. Deelrapport 9. Effectiviteit verjaagmethoden in foerageergebieden met speciale aandacht voor verjaging met ondersteunend afschot. <http://edepot.wur.nl/12277>

⁶⁴ Robotvogel als hulp bij verjaging van ganzen. Robird: www.utwente.nl/hannovermesse/ut-showcases/robird/

⁶⁵ Robird in actie: www.youtube.com/watch?v=bxVdv4VAZE

⁶⁶ Blackwell et al. 2002 Lasers as nonlethal avian repellents. *Journal of Wildlife Management* 66, p. 250-258. http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1141&context=icwdm_usdanwrc&seidir=1#search=Lasers+as+nonlethal+avian+repellents

⁶⁷ Agrilaser <http://birdcontrolgroup.com/> / <http://agrilaser.nl/>

⁶⁸ Whitford, 2008. Successful Use of Alarm and Alert Calls to Reduce Emerging Crop Damage by Resident Canada Geese near Horicon Marsh, Wisconsin. *Proc. 23rd Vertebr. Pest Conf.* (R. M. Timm and M. B. Madon, Eds.). Published at Univ. of Calif., Davis. 2008. Pp. 74-79.

⁶⁹ Parrot en Watola 2008 Deterring mute swans from fields of oilseed rape using suspended high visibility tape. *Crop protection* 27, p. 632-637. www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261219407002438

⁷⁰ Tolkamp et al. 2010 Naar een gansveilig Schiphol. Mogelijkheden voor aangepaste teeltregelingen. CLM rapport 730-2010. www.clm.nl/publicaties/data/Rapport_Ganzenschiphol.pdf

⁷¹ Van Wijk 2008 Preventie van vogelschade in akkerbouwgewassen.

www.kennisakker.nl/kenniscentrum/document/preventie-van-vogelschade-akkerbouwgewassen

⁷² Lange, J. de, 2013. Vermindering wildschade in ijsbergsla en kool. Proeftuin Zwaagdijk, Zwaagdijk-Oost.

www.faunafonds.nl/upl/files/Rapporten%5C91.%20Vermindering%20wildschade%20in%20ijsbergsla%20en%20kool.pdf

- verder ontwikkelen van ganzendraad dat op zonne-energie over productievelden beweegt, ganzen opjaagt en zo voorkomt dat gewassen in het vroege opgroei stadium geconsumeerd worden⁷³.

Om een diervriendelijker ganzenbeheer te laten slagen, is het van belang dat er draagvlak is voor de diervriendelijker, alternatieve methoden. De provincie speelt een belangrijke rol in het creëren van draagvlak. Zij kan dit doen door:

- potentiële gebruikers van werende middelen (terreineigenaren) te laten zien dat een combinatie van deze middelen werkt door bijvoorbeeld workshops en bijeenkomsten;
- alternatieven, die duur zijn in aanschaf, beschikbaar te stellen in een centraal depot;
- subsidie te verstrekken aan agrariërs voor gebruik en inzet van alternatieven (betaalde mankracht en/of vrijwilligers);
- agrariërs, die voldoen aan de vraag vanuit de maatschappij om diervriendelijker oplossingen te vinden voor overlast, te belonen via positieve (media-)aandacht;
- agrariërs, die ondanks alternatieve middelen schade ondervinden, een redelijke vergoeding te betalen.

Aanbeveling 20: de provincie maakt het hele jaar door gebruik van opvanggebieden voor ganzen. Ganzen worden op diervriendelijker wijze met ondersteunend afschot verjaagd van gebieden waar ze niet welkom zijn.

---

⁷³ www.cabwim.com/NI/Ganzenschade.aspx

6 Overzicht aanbevelingen

6.1 Algemeen

Aanbeveling 1: de provincie stelt diervriendelijk beleid op en legt dit vast in een nota dierenwelzijn.

Aanbeveling 2: de provincie brengt een portefeuille 'dierenwelzijn' onder bij een gedeputeerde, die verantwoordelijk is voor dierenbeleid en dierenwelzijn waarborgt.

6.2 Veehouderij

Aanbeveling 3: grondgebondenheid van melkveebedrijven wordt door de provincie zo gedefinieerd dat weidegang verplicht is voor al het vee, gedurende minimaal 120 dagen per jaar en zes uur per dag. Melkveebedrijven mogen alleen verbouwen of uitbreiden als ze hun koeien weiden.

Aanbeveling 4: de provincie staat uitbreiding en vestiging van veehouderijen alleen toe wanneer wordt voldaan aan bovenwettelijke dierenwelzijnsriteria. Veehouders toetsen hun (ver)bouwplannen aan de methodiek van diergericht ontwerpen. Megastallen en stallen met meerdere bouwlagen worden niet toegestaan en bouwblokken zijn maximaal 1,5 hectare groot.

Aanbeveling 5: de provincie stimuleert dat veehouderijbedrijven zich openstellen voor publiek middels open dagen, zichtstallen, webcams e.d.

Aanbeveling 6: de provincie geeft in haar eigen dierlijke consumptie het goede voorbeeld door te kiezen voor biologische of vegetarische producten. Ze vraagt bedrijven en instellingen die provinciale steun krijgen hetzelfde te doen.

6.3 In het wild levende dieren

Aanbeveling 7: de provincie zorgt voor voldoende leefgebieden en zorgt ervoor dat de locaties zo min mogelijk tot conflict kunnen leiden met de omliggende gebieden. Rust is het uitgangspunt. Jacht vindt niet plaats en schadebestrijding zo min mogelijk.

Aanbeveling 8: plezierjacht (benuttingsjacht) wordt door de provincie op haar gronden niet toegestaan. In geval van schade of overlast op gronden die in eigen beheer zijn, door in het wild levende dieren, worden diervriendelijker, niet dodelijke, preventieve oplossingen gekozen.

Aanbeveling 9: zorg dat dierenbeschermingsorganisaties meer betrokken worden bij de faunabeheerplannen door ze toe te voegen aan de faunabeheereenheid of stel een klankbordgroep in waar ook dierenbeschermingsorganisaties zitting in hebben.

Aanbeveling 10: de provincie hanteert een strikter 'nee-tenzij' beleid met betrekking tot het doden van dieren in het kader van schadebestrijding. Er wordt eerst zorgvuldig getoetst of er geen andere oplossing bestaat. In de voorwaarden stelt men eisen die er toe leiden dat alternatieven optimaal ingezet worden, voordat met tot het doden van dieren over gaat.

Aanbeveling 11: de provincie maakt geld en middelen vrij voor de ontwikkeling en toepassing van alternatieven voor doden ter voorkoming van schade.

Aanbeveling 12: de provincie verkiest het systeem van ontheffingen boven dat van vrijstellingen en aanwijzingen, zodat er sprake is van meer maatwerk.

Aanbeveling 13: de provincie accepteert 'ingeburgerde' uitheemse diersoorten. Met deze dieren wordt net zo zorgvuldig (diervriendelijk) omgegaan als met inheemse dieren.

Aanbeveling 14: de provincie verbiedt het afschieten van verwilderde katten, pleit bij de nationale overheid voor het verplicht chippen en steriliseren van huiskatten en geeft steun aan TNR-projecten binnen de bebouwde kom in haar provincie waar dit bijdraagt aan verminderde overlast van deze katten in omliggende natuurgebieden.

Aanbeveling 15: de provincie bevordert de samenwerking tussen de verschillende groene handhavers in de provincie. Daarnaast biedt zij een goede basis voor de handhaving via haar provinciaal faunabeleid en het hanteren van duidelijke, eenduidige en hanteerbare ontheffingsvoorwaarden.

Aanbeveling 16: de provincie zorgt ervoor dat noodhulp aan in het wild levende dieren is geregeld door samen met alle betrokkenen in de keten dierenhulp afspraken te maken over wie wat doet en wie waar financieel ondersteunt. Zowel provincie, Rijk als gemeente zouden daaraan bij moeten dragen.

Aanbeveling 17: vanuit de algemene zorgplicht besteedt de provincie aandacht aan preventie van aanrakingen met wild, het verbinden van natuurgebieden en noodhulp voor in het wild levende dieren.

Aanbeveling 18: bereid je als provincie goed voor op de uitbreiding van het takenpakket op het gebied van ruimtelijke ingrepen. Zorg voor een goede ambtelijke ondersteuning en flankerende handhaving die in staat is om vergunningaanvragen te beoordelen, af te geven en zorg ervoor dat hierop gehandhaafd wordt, net als op de reguliere werkzaamheden die plaatsvinden onder goedgekeurde gedragscodes.

6.4 Ganzen

Aanbeveling 19: de provincie hanteert een systeem van gecoördineerd wildbeheer, vergelijkbaar met de provincie Flevoland.

Aanbeveling 20: de provincie maakt het hele jaar door gebruik van opvanggebieden voor ganzen. Ganzen worden op diervriendelijker wijze met ondersteunend afschot verjaagd van gebieden waar ze niet welkom zijn.

GEZOCHT: POLITICI MET AMBITIE VOOR DIERENWELZIJN

Nederland wordt niet alleen bewoond door mensen. Er leven ook nog miljoenen herten, ganzen, kippen, varkens, runderen en vele andere dieren. Deze 'inwoners' kunnen niet voor hun eigen belangen opkomen. De Dierenbescherming kan dat wel. Daarom spoort zij politici aan óók voor het belang van dieren op te komen en mobiliseert zij kiezers om óók namens de dieren te stemmen bij de provinciale statenverkiezingen.

We zijn op zoek naar politici die dieren een warm hart toedragen en zich willen inzetten voor hun welzijn. De provinciale statenverkiezingen bieden voor politici kansen om hun diervriendelijke kant te laten zien. De Dierenbescherming heeft een aantal speerpunten opgesteld voor dierenwelzijn in de provincie.

10 SPEERPUNTEN VOOR PROVINCIAAL DIERENWELZIJSBELEID

- 1.** De provincie heeft een visie op dierenwelzijn en brengt een portefeuille 'dierenwelzijn' onder bij een gedeputeerde.
- 2.** De Provincie staat uitbreiding en vestiging van veehouderijen alleen toe wanneer wordt voldaan aan bovenwettelijke dierenwelzijnsriteria. Veehouders toetsen hun (ver)bouwplannen aan de methodiek van diergericht ontwerpen. Megastallen en stallen met meerdere bouwlagen worden niet toegestaan en bouwblokken zijn maximaal 1,5 hectare groot.
- 3.** Grondgebondenheid van melkveebedrijven wordt door de provincie zo gedefinieerd dat weidegang verplicht is voor al het vee, gedurende minimaal 120 dagen per jaar en 6 uur per dag. Melkveebedrijven mogen alleen verbouwen of uitbreiden als ze hun koeien weiden.
- 4.** De provincie stimuleert dat veehouderijbedrijven zich openstellen voor publiek middels open dagen, zichtstallen, webcams e.d.
- 5.** De provincie geeft in haar eigen dierlijke consumptie het goede voorbeeld door te kiezen voor biologische of vegetarische producten. Ze vraagt bedrijven en instellingen die provinciale steun krijgen hetzelfde te doen.
- 6.** Plezierjacht (benuttingsjacht) wordt door de provincie niet toegestaan. In geval van schade of overlast door in het wild levende dieren, worden diervriendelijkere, niet dodelijke, preventieve oplossingen gekozen.
- 7.** De provincie maakt het hele jaar door gebruik van opvanggebieden voor ganzen. Ganzen worden op diervriendelijkere wijze dan met ondersteunend afschot verjaagd van gebieden waar ze niet welkom zijn.
- 8.** Dierenbeschermingsorganisaties maken deel uit van de faunabeheereenheid en de provincie stelt een klankbordgroep in, waar ook dierenbeschermingsorganisaties zitting in hebben.
- 9.** Met uitheemse dieren wordt net zo zorgvuldig (diervriendelijk) omgegaan als met inheemse dieren.
- 10.** Vanuit de algemene zorgplicht besteedt de provincie aandacht aan preventie van aanrakingen met wild, verbinden van natuurgebieden en noodhulp voor in het wild levende dieren.

Kijk ook op:

www.dierenbescherming.nl/statenverkiezingen